

NÁRODOPISNÝ
VĚSTNÍK
ČESKOSLOVENSKÝ

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK
ČESKOSLOVENSKÝ
(Bulletin d'ethnographie tchécoslovaque)

III (45)

Toto číslo vychází k 80. výročí založení
Národopisného věstníku československého

Vydává

Národopisná společnost československá při ČSAV

Praha 1986

Hlavní redaktor: Antonín Robek

Redakční rada : Bohuslav Beneš,
Stanislav Brouček
Václav Hrníčko
Helena Johnová
Jan Souček
Jaromír Tausch
Josef Vařeka
Vlastimil Vondruška

Obálka : J. Klecker

Adresa redakce : Všešrdova 2, 118 00 Praha 1

H.Johnová, NM Praha

A.Robek, ÚRF ČSAV

K problematice etnografie v muzejnictví

Třetí svazek obnoveného Národopisného věstníku čl. vychází v roce, který je pro tento tiskový orgán Národopisné společnosti československé jubilejní: roku 1906 začala tehdejší Společnost Národopisného muzea československého vydávat měsíčník Národopisný věstník československý, ve kterém splynula dvě starší periodika, Národopisný sborník čl. a Věstník Národopisného muzea čl. Prvním redaktorem Věstníku byl J.Polívk, který jej redigoval do roku 1931. Brzy převedl Věstník na delší publikační termíny a vytvořil z něho orgán sborníkového typu vysoké vědecké úrovně, který přinášel zásadní díla širokého tématického záběru s důsledně slavistickým zaměřením.

Na Polívkovo dílo navázali všichni další redaktoři, připomeňme J.Horáka, K.Chotka, D.Stránskou a V.Frolce. Národopisný věstník procházel příznivými obdobími pravidelné publicity i zlými časy, které jeho vydávání nepřítily. Vždy si však uchovával odbornou úroveň i zaměření na aktuální společenské a vědecké problémy.

Osmdesátiletá tradice zavazuje i dnešní redakci Národopisného věstníku čl. Proto přispívá tento svazek k aktuální problematice soudobé vědy úvahami o metodice práce a o problematice etnografie v muzejnictví.

Etnografie byla v minulosti a je i v přítomnosti velmi úzce spjata s muzejnictvím. Mohli bychom přímo říci,

že jde o vztah dialektický. Zástupci rodící se etnografické vědy byli zejména od poloviny minulého století iniciátoři a gestory rozsáhlých sběrů etnografického materiálu, spojených s výzkumem lidové kultury. Připomeňme jen sběry pro Moskevskou etnografickou výstavu koncem šedesátých let, činnost kolem České chalupy na Jubilejní výstavě roku 1891 a zejména přípravy Národopisné výstavy československé, které probíhaly od počátku devadesátých let a v desítkách okresů a měst vlastně vedly jednak k založení nových muzejních sbírek, jednak k oživení a k většímu společensky angažovanému působení muzeí stávajících. Ostatně podobně tomu bylo s dělnickými výstavami, s přípravou slovenské výstavy, s výstavami k oslavám výročí roku 1848 atd. Etnografie vytvořila základní fondy velkého množství muzeí, ale tyto fondy také formovaly etnografii jako vědu. Je ostatně málo známo, že tradiční etnografie, zejména v oblasti materiální kultury a lidového umění, je založena na tom, co a jak sebrali badatelé a vlastivědní pracovníci minulosti. Stejnou měrou bude etnografie budoucnosti závislá na muzejních sbírkách současnosti.

Je proto dobře, že etnografie dodnes věnuje muzejní dokumentaci značnou pozornost, a je jen sympatické, že v této činnosti pokračují i mladí pracovníci, adeпти etnografie, z nichž mnozí pracují v muzeích. S profesionalizací této činnosti se ovšem objevily i četné problémy. Před etnografy působícími v muzeích dnes vyvstávají na základě praxe a mezinárodních i domácích zkušeností otázky terminologické, sbírkotvorné i otázky využitelnosti fondů pro soudobé vědecké a kulturně politické úkoly, a to v podobě mnohem palčivější, nežli mohli cítit a uvědomovat si neprofesionální pracovníci muzeí minulosti.

Je tedy jen potřebné podporovat snahy po zkvalitnění a prohloubení práce etnografů v muzeích, dát těmto

otázkám možnost publikace a otevřít tak i řadu potřebných teoretických a praktických diskusí. Protože vedle teorie etnografické práce v muzeu a širší veřejnosti skoro neznámé složky-práce se sbírkami, jejich akvizicí i evidencí včetně problematiky zapojení výpočetní techniky existují i problémy řešitelné na základě teoretických východisek vlastně jen v praxi- v tvorbě expozic a výstav. Právě zde se samozřejmě připojují a využívají i nejmodernější poznatky vědeckého výzkumu. Pro vědu je spolupráce s muzei prostě nezastupitelná a součinnost s vědeckými ústavy ČSAV prospívá i muzeím. Významné etnografické výstavy poslední doby-připomínáme jen výstavu Stará dělnická Praha, úspěšnou doma i v mezinárodních souvislostech, a nedávnou výstavu o českém pohraničí v Českém Krumlově, která našla pozoruhodný ohlas v širokých vrstvách společnosti- jsou výslednicí teoretické muzejní práce, ale i nejnovějších výsledků Státního plánu základního výzkumu.

Národopisná společnost čsl. hodlá svým způsobem i nadále tuto činnost organizovat, inovovat a stimulovat. Její orgán Národopisný věstník čsl. proto dává těmto otázkám volnou cestu a bude se i nadále problematikou etnografické muzejní práce, tak společensky potřebné a angažované, zabývat. Neboť se potvrzuje stará zkušenost, že etnografie bude úspěšná jen tehdy, budou-li se rozvíjet všechny její složky, i ty, které jsou očividně důležité pro naši současnost, i ty, které se v tomto okamžiku zdají být méně důležité. Není nedůležitého úkolu v etnografii, vše přispívá svou měrou, byť rozdílnou, rozvoji oboru a jeho prospěšné práci pro současnou společnost.

Č L Á N K Y

a) Národopisná společnost československá při ČSAV a Ústřední muzeologický kabinet Historického muzea Národního muzea v Praze uspořádaly ve dnech 11. až 13. září 1984 v Kašperských Horách vědeckou konferenci Metody etnografické práce. První část referátů jsme publikovali v předcházejícím čísle NVČ II(44). Nyní vychází druhá část referátů této konference věnovaných etnografické problematice v muzeích.

J. Beneš, Praha

K uplatnění národopisných sbírek v muzeích

Tradice národopisné práce v našich muzeích i význam lidové kultury v našem národním kulturním dědictví jsou dostatečnými podněty k intenzifikaci práce muzeí tak, aby odpovídala vysokým nárokům socialistické společnosti z hlediska politického, etnografického i muzeologického. Protože jsme právě v období přechodu ke kvalitativně vyššímu stupni práce, pro niž se v těchto letech vytvářejí předpoklady, nemůžeme se spokojit s manýrami, jež byly dostačující pro práci v minulosti, ale neobstojí ani

dnes, nemluvě o budoucnosti. Buďme si proto vědomi nároků, které na naši práci vynesou naši následovníci z hlediska budoucích potřeb, jež bychom měli předvídat a promítat do naší práce. V jejich očích budeme ve stejné pozici, jakou zaujímáme my k práci našich předchůdců, kteří za neporovnatelně horších podmínek vytvářeli základy našich národopisných sbírek a nadšením nahrazovali to, co jim chybělo na papírově vykazatelné kvalifikaci. Kritizujeme je - často nespravedlivě - že nepracovali na úrovni, jakou my dnes považujeme za běžnou, zapemínajíce, že během uplynulých sta let se podstatně zvýšila úroveň znalostí etnografických, muzeologických i politických. Je tedy nesprávné promítat dnešní stav do minulosti, jako by mohly platit již tehdy dnešní principy práce.

Naše lidová kultura poskytuje ve všech dochovaných nebo jen dokumentovaných výtvorech neobyčejně bohatý, v kvalitě i osobitosti tvorby obdivuhodný soubor hodnot, který obstojí plně ve srovnání s lidovými kulturami ostatních socialistických zemí. A právem nás může úspěšně reprezentovat před světem stejně jako výtvořiny vyšších vrstev, jimž se pořád dopřává - v památkových i církevních objektech, v galeriích i v muzeích - větší pozornosti, ačkoli v proklamacích je lid nejdůležitější a nejpokrokovější složkou národa. Měli bychom proto napřít všechny síly, aby prezentace hodnot lidové kultury, vybraných a zpracovaných v marxisticko-leninském pojetí, byla mnohem bohatší a účinnější než dosud je, protože v programech pro veřejnost není přiměřeně zastoupena a nehraje tedy v našem kulturním životě roli, jež jí podle významu přísluší. Můžeme se snad vymlouvat na objektivní překážky lepšího uplatnění hodnot lidové kultury, ale faktem zůstane, že jsme za nynější stav spoluzodpovědní a nemůžeme s ním být spokojeni ani jako etnograf-

vé z hlediska naší profese, ani jako angažovaní vědětí a kulturní pracovníci, kteří jsou povinni zajišťovat optimální přínos lidové kultury ve prospěch rozvoje socialistické společnosti i rozvoje osobnosti jednotlivých občanů.

Kritické posouzení dosažené úrovně a stavu práce v našich muzeích je plně na místě, uvážíme-li, jak podstatně se zlepšily podmínky muzejní práce i kádrové vybavení muzeí ve srovnání se stavem v padesátých letech. Proberu jednotlivé činnosti s poukazem na hlavní problémy národopisné práce v muzeích. Začnu tvorbou muzejních sbírek, jež jsou fragmentární v mnoha ohledech a vyžadují v retrospektivní dokumentaci zaplnění mezer preferencí dokladů k práci a všednímu životu tak, aby sbírky nedokládaly převážně sváteční chvíle v lidovém životě a nezaměřovaly se jen na vesnici, ale i na způsob života dělnictva. Moment záchrany dokladů, mizejících čím dál rychleji pod náporom revolučních proměn naší vesnice, je imperativem, který by nás měl hnát neúnavně v úsilí zachránit autentické doklady a neponechávat tuto roli jen sběratelům a chalupářům, kteří jsou často aktivnější a pohotovější než muzejní etnografové, vázaní procedurálními předpisy, obtížemi prostorovými i finančními. Do budoucna bude výhodnější získávat dokumentační celky z jednoho hospodářství či domácnosti komplexně nejen pro muzea v přírodě, pro něž je to typické, ale pro všechna muzea, protože komplex věcí dochovává i vzájemné vztahy a vazby jednotlivostí v rámci celku, jež jinak dokládáme sekundárně fixovanými údaji o vzniku a užívání věcí v původním prostředí. Jestliže ještě dnes berou muzea do sbírek předměty samotné bez pořádné průvodní dokumentace, je to neomluvitelný prohřešek, nejen nedostatek z hlediska metod muzejní dokumentace.

Druhou oblastí je zajištění péče o sbírky a jejich

uchování pro budoucí generace, pro něž budou tím důležitější, čím rychleji zmizí i ty dosud uchovávané spontánní projevy lidové kultury v terénu. Budovat depozitáře s přiměřeným technickým vybavením a zajišťovat řádnou konservaci uchování sbírek do budoucna je vzhledem k jejich nenahraditelnosti úkol, jehož neplnění nelze ničím omluvit. Prudké stoupaní cen u výtvorů lidové kultury na trhu starožitností signalizuje jejich budoucí hodnotu v souboru národního kulturního dědictví tak výrazně, že by nemělo docházet k ničení sbírkových dokladů již jednou zachráněných přijetím do kulturní instituce, jejímž základním úkolem je uchovat sbírky pro budoucí generace. Stav depozitářů a úroveň péče o sbírky je v mnoha muzeích, zvláště menších, obžalobou lhostejnosti, organizační neschopnosti i nedostatku aktivity, jež nejsou v souladu s profesní etikou. Třetí oblastí je odborné zpracování sbírek tak, aby byly připraveny k vědeckému i výchovnému využití, tj. zařazeny do systému, odborně katalogizovány a začleněny do informačních systémů pro mnohem širší badatelské využití, než je dnes obvyklé. Není třeba mluvit o zaostávání tempa katalogizace a inventarizace, jež jsou předpokladem pro řádnou správu sbírek jako národního majetku, nejen pro jejich využití. V tomto směru mají naše muzea ve všech sbírkových oborech závažné nedostatky, s jejichž odstraněním bude třeba se v příštích desetiletích vyrovnat. Bude to obtížné, protože souběžně se budou vytvářet předpoklady pro perspektivně plánované využití výpočetní techniky, jehož složitost a náročnost si plně uvědomuje zatím jen několik málo jednotlivců. Čtvrtým úsekem je využití sbírek ve výzkumu, tj. v roli původních pramenů vědeckého poznání vývoje lidové kultury v minulosti dávné i té nedávné. Zdálo se v sedmdesátých letech, kdy se podařilo prosadit do resortního plánu výzkumů i tematiku národopisnou, že toho muzejní et-

nografové využijí k uplatnění své vědecké erudice, zvláště ti, kteří si často stěžovali na nevyužití svých vědeckých kvalit v muzeu. Ukázalo, že úkol sledovaný oponentně mnohým nevyhovuje, takže se ani nepřihlásili nebo postupem času odpadli. Pokud jde o tematické zaměření výzkumu, je třeba s poukazem na specifičnost muzejních pracovních a vyjadřovacích prostředků vyžadovat řešení takových úkolů, k nimž je třeba exploatovat úplně nebo aspoň zčásti dokladovost autentických dokladů jako primárních pramenů. Není správné, aby muzejní etnografové zkoumali problémy, k nimž nemohou využít muzejních sbírek a jež přísluší především akademickým a univerzitním pracovištím. Nemohou se odvolávat ani na analogii muzejních historiků, z nichž mnozí studují v archivech, zatímco sbírky zůstávají stranou jejich zájmu, popř. by se jich rádi jako přítěže zbavili. Pak by se ovšem muzea mohla zrušit jako zbytečné instituce, protože péče o sbírky a jejich využití tvoří podstatu jejich společenského poslání. Výzkum ovšem musí proběhnout celý, od terénního průzkumu se získáváním pramenů a dokladů až po formulaci nových poznatků, jejich obhajobu a publikování; není proto správné pokládat terénní průzkum jako první fázi výzkumného procesu za vědecký výzkum a jako takový jej vykazovat. Pátým úsekem je využití sbírek pro výchovné účely, a to jak v historických a národopisných (specializovaných) expozicích, tak i na tematických výstavách, jež dohromady představují prezentaci lidové kultury pro široké vrstvy. Ve všech třech úsecích je až příliš mnoho nedostatků, které jenom naznačím. V historických expozicích včetně expozic současnosti lidová kultura není zastoupena nebo tam hraje roli vnějškově připojené dekorace, která má oživovat to "papírové dláždění", jímž historikové v muzeích podávají obraz dějin. Speciální národopisné expozice by měly být v řadě dalších

muzeí, nejen na Moravě, kde je lidová tradice dochována víc než na území Čech. Ale i tam by bylo třeba pořádit je v regionech s výraznými hodnotami národopisnými a to v tematické úplnosti, nikoli v redukci na lidové umění. Ukázat obraz práce, prostředí a života lidu mohou nejlépe muzea typu skansenu. Těch by pro budoucnost mělo být také víc, kdyby muzejní etnografové byli ochotni vzít na svá bedra mimořádně složité starosti s jejich budováním spojené. Příklad Muzea Vysočiny, které vytvořili nadšení dobrovolní pracovníci na bázi památkové péče čili mimo muzejní sféru, ukazuje reálné možnosti shromažďování dokladů k zemědělství a lidové výrobě, zvláště těch rozměrnějších, pro jejichž uložení běžná muzea nemají prostorů. Budovatelé muzeí v přírodě mají plné právo předpokládat uznání za dílo, jehož plný význam stále ještě nedoceňujeme. Ani ve výstavní činnosti se doklady lidové kultury neuplatňují v žádoucí míře v proporcích s doklady k životu vyšších společenských vrstev minulosti. Pokud se objeví výstavy s národopisnou tematikou, jde až příliš často o lidové umění, jako by problematiky ostatní nebylo možno prezentovat také přitažlivě a působivě. Zvláště současná lidová tvořivost, tvorba ÚLUV a podobných výrobních družstev si zaslouží pozornosti nejen pro jejich význam v současném životě, ale i možnost ukázat i v expozicích současnosti platnost lidových tradic, které rozhodně nelze redukovat jen na minulost. Proč se neobjeví vedle plakátu národopisných slavností kostým souboru písní a tanců, který i při stylizaci pro svou funkci uplatňuje hodnoty regionální lidové kultury a prokazuje jejich platnost v současném životě? Proč se nevystavují lidové výrobky inspirované tradiční lidovou tvorbou, aby ukázaly její životnost i ve změněných podmínkách, kdy vesnice přejímají šmahem městskou kulturu bydlení a způsobu života, zatímco města hledají v ste-

reotypním prostředí sídlišť oživení v podobě rukodělných výtvorů včetně lidového umění? Nemohla by muzea získat po skončení masopustních obchůzek masky či po skončení družstevních dožínků věnce? Lidové tradice obohacují náš současný život hodnotami, jež jsou odlišné od běžných věcí sériové velkovýroby, důvodem jejich uchování je jejich osobitost, takže je nelze odhazovat jako bezcenný přežitek minulosti. Projevuje se i ve výrobě suvenýrových kýchů pro turisty, hledající něco osobitého, takže i tuto stránku je třeba ve sbírkách dokumentovat, i když je jako hodnoty prezentovat nebudeme. Jak se bude lidová kultura uplatňovat v našem životním prostředí, to závisí do značné míry i na větším podílu muzejních etnografů na jejím prosazování jako životaschopné a významné složky našeho způsobu života.

Na závěr shrnuji základní aspekty v jednotlivých muzejních činnostech do těchto stručných tézí:

1. V muzejní dokumentaci bude třeba rozvíjet a zkvalitňovat průvodní dokumentaci k nově získaným předmětům i s pomocí novodobé techniky tak, aby byla fixována jejich role v původním prostředí se všemi vazbami a vztahy, jež budou pro budoucnost nezbytné k poznání způsobu života lidu a lidové kultury.
2. V katalogizaci sbírek je třeba zvyšovat úroveň zpracování s postupným zvyšováním tempa tak, aby nezpracované sbírky byly katalogizovány, což je předpokladem využití sbírek, nejen jejich správy.
3. V péči o sbírky budovat depozitáře s potřebným vybavením a konservační pracoviště, jež zajistí uchování sbírek pro budoucí generace, jimž bychom neměli dávat příležitost obviňovat nás z nedbalosti a nezodpovědnosti v uchování sbírek.
4. Ve výzkumné činnosti preferovat tematiku s využitím muzejních sbírek a publikovat výsledky tak, aby podíl

muzeí na vědecké produkci rostl a tím se zvyšovala i prestiž muzeí a muzejní profese.

5. V prezentaci prosazovat národopisné sbírky aktivněji a účinněji vzhledem k významu lidové kultury i možnostem zvýšit působnost historických expozic osobitými projevy lidové kultury.

6. Spoluprací s akademickými a univerzitními pracovišti zvyšovat podíl muzeí na rozvoji kultury, vědy i výchovy, podílet se podle možnosti na práci komisí, jež se zabývají tvorbou teorie a metodiky muzejní práce v oboru národopisu. Byl bych rád, kdyby muzejníci na prahu nového tisíciletí nás mohli pochválit za to, že jsme jim v národopisných sbírkách vytvořili model naší lidové kultury vědecky obhajitelný a kulturně vysoce hodnotný!

A. Maňák - J. Souček, Ústav lidového umění Strážnice
Výzkumné a dokumentační metody v muzeích v přírodě

Muzeum v přírodě je pojem, známý ve způsobu ochrany i kulturně výchovného využívání památek lidového stavitelství téměř sto let. V českých zemích i na Slovensku jsme se v aplikaci této perspektivní metody značně opozdili za evropským průměrem a tato skutečnost se zákonitě odrazila i v teorii oboru. Až v současnosti se projevují první systematické snahy o řešení i dořešení základních teoretických a metodologických otázek.

Pro teoretickou i praktickou stránku přípravy, realizace i provozu muzeí v přírodě jsou charakteristické takové pracovní postupy, které doposud nebyly v národopisné muzeologii i muzeologii vůbec obecně uplatňovány, i když zdaleka se nejedná o věci nové a neznámé. Jde především o naplňování čtyř okruhů zásad:

1. Komplexnost pojetí i pracovních postupů.
2. Široká interdisciplinární spolupráce množství vědních disciplín.
3. Nezbytné těsné propojení teoretických poznatků s pří-
mou praktickou aplikací.
4. Intenzivní uplatňování principů i výsledků vědecko-
technické revoluce.

Uvedení těchto zásad v návaznosti k národopisné muzeologii může budít nedůvěru i podezření ze snah o prázd-
né proklamace či dokonce konjunkturalismus. Nicméně pra-
xe tyto závěry jednoznačně potvrzuje a není podstatné,
chce-li si je někdo přiznat, či ne. Je také nutno vzít
na vědomí, že mnoho zaužívaných návyků je nutno nekom-

promisně opustit a často přímo za pochodu hledat nová řešení, pro něž doposud není opory v teorii ani v praktických zkušenostech. Kdo se jen okrajově dotkl otázek spojených s realizací muzeí v přírodě, musí to potvrdit. Je také skutečností, že těmto aktuálním a naprosto nezbytným požadavkům neodpovídá stávající platná legislativa, což však není naštěstí překážkou na cestě těch odvážných jednotlivců a institucí, kteří se do problematiky muzeí v přírodě pustili.

Pokud se kdekoliv objeví seriózní úmysl budovat skansen, tedy úmysl reálně podpořený odborně, institucionálně, finančně i personálně, pokládáme za nezbytné sledovat uvedené čtyři okruhy zásad od samotného začátku konkrétních prací - tedy již při tvorbě koncepce v úzké návaznosti na výzkumnou a dokumentační činnost.

Nehodláme vystupovat jako pouzí teoretikové bez znalosti reálií i praxe. Jsou nám dobře známy z budování strážnického muzea v přírodě. Nicméně o to větší důraz klademe právě na fáze výzkumné a dokumentační práce, které vytváří veškerá východiska k následné praktické realizaci. Pokud se vyskytnou v této etapě nedůslednosti, povrchnosti, chyby či omyly, hrozí velké nebezpečí nenapravitelných deformací, které vedle značných finančních škod (zdůrazňujeme značných, neboť výstavba muzea v přírodě je velmi nákladnou záležitostí) přinesou prakticky neodčinitelné přehmaty v tom nejdůležitějším poslání muzeí v přírodě - jejich ideově a kulturně výchovném působení. Tuto nesmírnou závažnost si je povinen uvědomit každý pracovník, podílející se na přípravě či realizaci skansenu. Žádné muzeum v přírodě totiž není běžnou výstavou, ba ani dlouhodobější expozicí, ale dílem, jehož poslání a působení je proponováno na desítky, snad i stovky let, dílem, které shlédnou milióny návštěvníků a jež je ve svém důsledku budováno především pro genera-

ce, které se ještě ani nenarodily.

Naše tvrzení mohou u nezasvěcených působit nadneseně, pateticky, jenže střízlivá analýza fakt je potvrzující. Proměny, jež náš venkov kvalitativně i kvantitativně prodělal za nedlouhého historického období budování socialismu, nás staví před nevyvratitelnou skutečnost, že jsme posledním pokolením, které z autopsie zná autentickou podobu předsocialistické malozemědělské vesnice.

Jakýkoliv jev, vážící se k problematice muzeí v přírodě, je možno přiřadit k některému ze dvou základních okruhů materiálů, jež v těchto souvislostech vznikají:

1. Pokud možno nejkomplexnější postižení co do rozsahu i hloubky objektivní reality života lidu, kterou hodláme prezentovat metodou muzea v přírodě. Výzkumem a dokumentací shromážděný materiál slouží k vytvoření teoretického modelu muzea v přírodě.
2. Veškeré koncepční, projektové a realizační materiály, s jejichž pomocí je z teoretického modelu vytvořen expoziční model, prováděna výstavba a posléze i muzeum v přírodě provozováno veřejnosti.

Oba okruhy považujeme za nejcennější a nejdůležitější součást materiálů, souvisejících se skanseny, jimž je nutno věnovat maximální péči při zpracování, evidenci i uložení. Jsou totiž absolutně nenahraditelné. Bez nich má každé muzeum v přírodě jako celek i v jednotlivostech stejnou minimální hodnotu (odbornou i naučnou) jako anonymní sbírkový předmět bez základní adjustace. Nelze totiž vyloučit případy zničení některých expozičních objektů či odlišné náhledy našich potomků na podobu muzeí v přírodě. Bez základní dokumentace však nelze uvažovat o jakémkoliv nahrazení případných ztrát či změně koncepce, neboť terén již v žádném případě poučení neposkytne.

Čtyři zásadní metodické přístupy, jež je žádoucí respektovat v přípravě, budování i využívání muzea v přírodě, nutno systematicky aplikovat ve všech fázích těchto činností. Abychom ilustrovali oprávněnost těchto tvrzení a pro mnohé snad i netušenou náročnost realizace muzea v přírodě, naznačíme rámcovou bilanci činností i vědeckých oborů, které je nutno brát v potaz při řešení problematiky muzeí v přírodě.

I. Poznatky vědních oborů, jež je možno prezentovat metodou muzea v přírodě

Národopis se všemi svými oblastmi (prezentující touto formou lidovou kulturu v nejucelenější podobě a zároveň koordinující i garantující interdisciplinární spolupráci jako celek), historie (včetně řady jejích pomocných věd), kulturní historie, dějiny umění, architektura, stavitelství, archeologie (především její součást, věnující se středověku), geografie, zemědělské a lesnické obory, botanika a zoologie s mnohými specializacemi, ekologie, ale i estetika, sociologie, demografie atd.

Považujeme za samozřejmé, že při prezentaci vycházíme z marxisticko-leninské filozofie a metodologie, přičemž zvláštní nároky kladou muzea v přírodě na kategorie dialektického vztahu obecného, zvláštního a jedinečného i postižení dynamiky vývoje lidské společnosti a přírody.

II. Vědecké obory a činnosti, jež jsou nezbytné při budování a provozování muzeí v přírodě

a) Etapa vlastní realizace

Muzeologie, různé specializace architektury a stavi-

telství v projektové i stavební podobě, geodézie a kartografie, mnohé specializace zemědělských nauk, chemie, fyziky, ale i například elektroniky, výjimečných (někdy již i zaniklých) řemesel, řady uměleckých činností atd.

b) Fáze ideově a kulturně výchovného využívání, ochrany a údržby

Ke všem výše uvedeným vědám a oborům lidské činnosti (bod i a IIa) v této fázi přistupuje dále psychologie, pedagogika, sociologie, statistika atd.

Kdybychom chtěli být únavní, bylo by možno tento stručný výčet doplňovat o další vědní disciplíny i jejich specializace či jiné obory lidské činnosti, což však není cílem tohoto pojednání. Chceme jen postihnout základní princip - až neuvěřitelný souhrn poznatků a činností, které musí brát v úvahu každý, kdo projeví mimořádnou odvahu a nezdolnou houževnatost a vydá se na trnitou cestu realizace skansenu.

Přes stručnost výčtu předpokladů vysledovaných cílů muzeí v přírodě je všem zainteresovaným odborníkům jasné, že i toto naše pojednání se pohybuje spíše na bázi ideálního stavu, který není s to v plné šíři prakticky naplnit žádné z našich stávajících muzeí v přírodě z objektivních i subjektivních příčin. Jedná se nám ale o cíl, aby problematika práce ve stávajících skansenech nebyla neoprávněně podceňována, zjednodušována či bagatelizována na jistou odrůdu památkařiny (s níž skanseny již z podstaty nelze zaměňovat) a laciné osvětařiny. Stejně tak je důležité, aby tam, kde muzea v přírodě již v nějaké podobě mají či je budují nebo se k tomu chystají, udělali v rámci svých možností vše, aby se přiblížili teoretickým potřebám i východiskům, které problematika

skansenu vyžaduje a využili k tomu každé příležitosti,
jež jim praxe poskytne.

V. Vondruška, Národní muzeum Praha
Tvorba etnografického názvosloví
(Zásady vytváření pojmů pro muzejní definiční slovník
předmětů lidové hmotné kultury)

Jednotnost terminologie je nezbytným předpokladem každé odborné a vědecké práce. I přes tento požadavek však jednotnost v řadě oborů kolísá - etnografie není v tomto směru výjimkou. Propracovávání názvosloví bývá vždy vyvoláno aktuální potřebou daného oboru. Není proto náhodné, že právě v poslední době se objevují nejruznější práce, zabývající se podrobně otázkou terminologie. Významné místo v tomto směru bádání připadá muzeím a muzejní odborné a vědecké činnosti. Snaha o zpřesnění odborné terminologie totiž velice těsně souvisí se zkvalitňováním evidence předmětů lidové hmotné kultury, uložených v muzejních sbírkách.

Práce na etnografickém pojmosloví, určeném pro muzejní práci, má v podstatě dva hlavní směry. Prvým je teoretické koncipování nejobecnějších zásad systematického pořádání sbírkové evidence v muzeích (tedy v nejširším smyslu úkol "automatizovaného systému sbírkové evidence"). Kromě tohoto, určujícího muzeologické aspekty terminologické práce, probíhá paralelně i druhý směr, zabývající se teorií vytváření, ustalování, doplňování a dotváření názvů spolu se zpřesňováním a specifikováním jejich významů. Tento druhý směr vyjadřuje na konkrétním materiálu specifické rysy tvorby etnografického názvosloví.

Závažným problémem teoretického charakteru, jímž se

zabývá v souvislosti se zpřesňováním jazyka vědy řada oborů, je teoretické postulování zásad, na jejichž základě se potom buduje ucelený systém pojmosloví určitého oboru. Nauka o odborném názvosloví se někdy dokonce vyděluje jako samostatný obor, který je z velké části založen na jazykovědě, ale také informatice, logice, gnoseologii a pochopitelně i na poznacích speciálních oborů, jejichž názvosloví zpracovává. V souvislosti s tvorbou systému etnografického názvosloví pro potřeby muzejní práce je třeba z uceleného souboru dosavadních postupů dodržovat určité zásady, a to i přes skutečnost, že některé normy, které pro lexikální práci existují (např. ISO/ R 919 - 1969 "Směrnice pro přípravu systematických slovníků"), nerespektují občas specifické potřeby dílčích vědních oborů. To je velice citelné právě v etnografii, která pracuje s nesmírně širokým spektrem jazykových rovin - od termínů odborných přes archaismy a novotvary až k různým pojům slangovým.

V současném odborném etnografickém názvosloví se setkáváme v podstatě se dvěma rovinami označení, které však jsou ve vědecké práci postaveny téměř na stejnou pojmovou a taxonomickou úroveň. Prvou takovou rovinou termínů jsou odborné pojmy - termíny, které nevycházejí z označení jednotlivých předmětů v lidovém prostředí, ale byly utvořeny na základě určitých kritérií jako vlastní systém. Z jazykového hlediska je jejich důležitou charakteristikou to, že často obsahují v názvu tzv. motivační znaky, tedy takové popisné výrazy, z jejichž jazykové formy můžeme usuzovat na obsah pojmenovávaného celku. Odborné pojmy tohoto typu bývají často dvoj- či víceslovné. Uvedené motivační znaky jsou dvojího druhu:

a) inherentní (vnitřní) - tj. takové, které lze na pojmenovaném předmětu pozorovat přímo (např. tvar, materiál, barva apod.),

b) adherentní (vnější) - tj. takové, které lze zjistit interpretací užitého předmětu, funkce apod.

Termínů vytvořených nezávisle na původním lidovém označení jednotlivých předmětů je ve srovnání s druhou skupinou poměrně méně. Jedná se většinou o takové termíny, které jsou ve větší či menší míře přesně vymezeny a jejich užití nepřináší tolik problémů jako u pojmů druhého typu.

Velikou část odborného pojmosloví k označení lidové hmotné kultury přejala etnografie zákonitě z lidového jazyka minulosti. Přejímání názvů je při vytváření terminologie věcí naprosto běžnou. V případě lidové kultury to však přináší některé obtíže, vyplývající hlavně z mnoha jazykových rovin, které jsou shrnuty ve struktuře lidového názvosloví.

- archaismy (tj. stará označení, i v běžném jazyce tradiční společnosti jen zřídka užívaná),

- dialektismy (tj. v rámci dialektu upravená označení, nejčastěji modifikovaná záměnami vokálů, někdy i složitějšími změnami),

- místní označení (tj. názvy, užívané k označení určité věci jen na menším ohraničeném území - v regionu ap.),

- novotvary (tj. názvy pro věci nově vytvořené, či přenesené nové názvy pro tradiční předměty na základě podobnosti s nějakým novým jevem, který lidé dříve neznali),

- individuální formy názvů a zkomoleniny (tj. označení, která si vytvořil jedinec či jeho nejbližší okolí, obvykle pro předměty, které nebyly v daném místě jinak obvyklé a neměly tedy ani lokálně užívaný název),

- přejaté názvy (tj. označení přejatá z dobového spisovného jazyka, ať již prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, škol, přednášek či jinak; někdy se

blíží či kryjí s rovinou odborných termínů, které lidé z jazyka vědy přejímali).

Stejně tak jako prochází vývojem v čase lidová společnost a její kultura, prochází změnami i lidové názvosloví. Tak se stává, že pro jednu věc existují v daném místě dvě, tři i více synonym (pocházející ovšem svým původem každé z jiné roviny). Lidová terminologie netvořila nikdy ucelený souhrn systémového charakteru. Proto etnografové, kteří přicházeli do styku s lidovou kulturou, zachytili nejružnější podoby názvů. Přenesli je do odborných studií a mnohá tato značení povýšili na termíny. Jak však ukazuje srovnání širšího materiálu, především ve starších obdobích povyšovali na termíny místní názvy lokálního významu. Tak se stalo, že pro jednu věc existuje v odborných studiích několik různých označení, z nichž každé vychází z jazyka té lokální skupiny, kterou daný badatel právě zkoumal. Jinde zase došlo k tomu, že se různé věci označovaly v rozdílných oblastech stejně. Tato nejednotnost pojmů přináší dnes pochopitelně pro tvorbu závazné terminologie mnohé obtíže.

V řadě případů již nelze vést hranici mezi označením odborným a původním lidovým, neboť v současné době bylo na termín povýšeno naprosto živelně takové množství lidových názvů, že jejich oddělení je prakticky nemožné. Mnohé z nich se staly skutečnými termíny, jejichž užití má v oboru tradici, je z hlediska jazykového vývoje plně logické a tyto pojmy pronikly i do spisovného jazyka. Jiné však přijmout nelze, ať již pro jejich původně lokální význam (jejich užití jako termínu je z hlediska lidového jazyka zkreslující, protože existuje synonymický výraz teritoriálně více rozšířený) či pro je-

jich mnohoznačnost, nevyjasněnost obsahu pojmu, synonymičnost apod.

Zásady, podle nichž je třeba při tvorbě definičního slovníku postupovat, jsou především v unifikaci pojmosloví a přesném vymezení obsahu jednotlivých termínů. Základními principy pro výběr názvů by měla být kritéria:

1. Pokud existuje označení, obsahující tzv. motivační znaky, je třeba mu dát přednost před ostatními lidovými názvy.

2. Pokud lze vytvořit termín, který by obsahoval motivační znaky, přičemž pro daný předmět dosud neexistuje jednotný termín vycházející z lidového jazyka, je třeba užít odvozeného pojmu s motivačními znaky.

3. Pokud existuje jednoznačný pojem, odvozený z lidového prostředí (přičemž je nutno, aby v lidovém prostředí byl v minulosti takový termín rozšířen na celém jazykově českém území či na jeho podstatné části), je třeba tento pojem (zvláště, pronikl-li i do současného spisovného jazyka) přijmout za závazný termín.

4. Pokud existuje několik synonymických pojmů, vycházejících z místních či časových rozdílů označení předmětu (a přitom se v odborné literatuře setkáváme u různých autorů se všemi těmito názvy) a současně nelze vytvořit termín s motivačními znaky, je třeba vybrat takový termín, který se užíval na teritoriálně největším území, v podstatné části období tradiční lidové společnosti aj.

Pouhé formální akceptování těchto obecných zásad pochopitelně nestačí. Současně je třeba přihlédnout k nejvýznamnějším odborným pracím (tedy zjistit, jaký je skutečný rozdíl mezi pojmovým systémem ideálním a termíny běžně v etnografii užívanými) a na základě tohoto

srovnání provést určité korekce, neboť celkový systém termínů musí vycházet také z dosavadního odborného jazyka, musí být určitým kontinuálním pokračováním. Za současného stavu bádání není možné vytvářet naprosto nový pojmoslovný aparát, který by nerespektoval dosavadní terminologii.

Kromě korekce pojmosloví s dosavadními etnografickými pracemi je současně třeba provést srovnání s rovinou spisovného jazyka. Porovnání s jazykovou normou, uvedenou ve "Spisovném slovníku jazyka českého", znamená ovšem podřízení se bez výhrad spisovné normě. Stejně jako tvoří odborné pojmosloví otevřený systém, i spisovný jazyk prochází změnami a vývojem. Protože terminologie lidové kultury v sobě spojuje jazykovou rovinu minalosti (tedy původní rovinu lidového označování věcí) se současnou (speciálními odbornými nově vytvářenými termíny), dochází často k situaci, že se některé pojmy nekryjí. Taková situace je u řady vědních oborů běžná, neboť do spisovného jazyka pronikají některé pojmy v závislosti na rozvoji speciálních věd a jejich jazyka s určitým zpožděním. Proto je nutno při vytváření systému terminologie lidové kultury vycházet v prvé řadě z dosavadní etnografické normy, a jen pro srovnání či pro některé korekce přihlížet i ke spisovnému jazyku (např. při užívání obecných označení kvalit, různých přívlastcích ap.).

Každému termínu je třeba přiřadit určitý typ či podtyp (případně dílčí variantu) jevu. Při precizování celého systému lze potom v rámci základní terminologie rozšiřovat označení pro dílčí podskupiny rozšiřováním základních pojmů na názvy víceslovné, v jejichž rámci by se tyto odlišnosti vyjadřovaly. Sestavení závazných víceslovných pojmů, rozšiřujících základní strukturu ter-

mínů, vytváří prostor pro to, aby se celá názvoslovná soustava stala systémem, který by odrážel potřeby taxonomie (tedy třídění) lidové hmotné kultury.

E. Večerková, Etnografické muzeum Moravského muzea Brno
Program rezortního vědeckovýzkumného úkolu ministerstva
kultury ČSR "Etnografie rozvinuté socialistické společ-
nosti" na léta 8. pětiletky

Prudký rozvoj ekonomicko-společenských a kulturních
přeměn na naší poválečné vesnici vyvolal naléhavou potře-
bu jejich dokumentace a studia. Tyto potřeby se promít-
ly také do aktivizace výzkumné práce v muzeích. Víme,
že zapojení muzeí do vědeckovýzkumné činnosti nebylo
dlouho uspokojivé. Pro její plnější a komplexnější roz-
vinutí nebyla dostatečně zabezpečena ani metodická a ko-
ordinační základna. Jen některé velké muzejní ústavy se
podílely na úkolech státního plánu výzkumu a do vědec-
kovýzkumné práce nebyla v dostatečné míře zapojena os-
tatní regionální muzea, ačkoliv se personální profil mu-
zeí postupně zkvalitnil a působí zde řada vysokoškolsky
připravených odborníků.

Myšlenka organizovaného etnografického výzkumu
v muzeích se tříbila od prvních oborových seminářů od
roku 1950 se střídavou intenzitou. Až v roce 1973 naby-
la myšlenka konkrétnější podoby a vytvořily se i přízní-
vé podmínky pro její uskutečnění, když vznikla při vě-
deckotechnickém komitétu MK ČSR Komise pro vědeckou prá-
ci v muzeích a galeriích a nato v roce 1976 byly vydány
i zásady pro vědeckou práci v muzeích a galeriích.

V roce 1976 se začal realizovat úkol "Etnografický
výzkum a dokumentace revoluční proměny v zemědělství"
(číslo R 22/73-B) vyhlášený MK ČSR v roce 1973, jehož
koordinátorem se stal Ústřední muzeologický kabinet

v Praze a garantem Etnografický ústav Moravského muzea v Brně. Takto se vytvořila první jednotná muzejní vědeckovýzkumná základna umožňující participaci etnografických pracovišť v muzeích na vědeckovýzkumné práci, a to v návaznosti na sbírkotvorné a kulturně výchovné programy. Tato specifika muzejní činnosti obsáhla i projekt výzkumného úkolu. Zdůrazňovala se v něm zvláště potřeba etnografického výzkumu s ohledem na revoluční ekonomicko-spoločenské změny, které přinesla socializace a které hluboce zasáhly do tradiční struktury vesnice a kvalitativně změnily život vesnického kolektivu. Určitá novost úkolu spočívala především v tom, že poskytoval příležitost k zapojení do výzkumné práce pracovníkům jak ústředních muzeí, tak i muzeí regionálních.

Úkol byl zakončen oponenturou dílčích úkolů v letech 1979-1980: předloženo a oponováno bylo celkem 23 závěrečných prací. Výsledky práce souborně publikoval garant úkolu R 22/73-B doc. L.Kunz v roce 1982,¹⁾ o vzniku a programu úkolu informoval dr. R.Suk.²⁾

V roce 1980 byl proveden rozbor dosavadního stavu plnění úkolu a po zhodnocení vypracován nový projekt na léta 1981-1985 pod názvem "Etnografie rozvinuté socialistické společnosti", obsahující charakteristiku a cíle úkolu, metodické postupy a způsob realizace výzkumu. Garantem zůstalo Moravské muzeum v Brně, jeho Etnografické muzeum.³⁾ Projekt vychází z možností, které koordinaci a jednotnému metodickému postupu dává síť muzejních institucí v ČSR. Respektuje specializaci odborných pracovníků a muzejních etnografických pracovišť ve vztahu k sběrné oblasti. V současné době se připravuje závěrečná oponentura, která by se měla v dílčích úkolech uzavřít do konce března 1985. Je připraven také návrh projektu pro období 1986-1990, který vychází ze zaměření a obsahu úkolu v uplynulém období i z dosavadních

skúseností a z výsledků prací, přihlíží též k charakteru a k praktickým možnostem vědeckovýzkumné základny v muzeích ČSR. O plnění úkolu, o metodických a metodologických otázkách přípravy projektu na další léta se hovořilo v dubnu 1984 na semináři historiků a etnografů v Českém Krumlově. K obsahu programu uveďme několik poznámek.

1. Úkoly muzeí při dokumentaci přeměn ve způsobu života lidu v období výstavby socialismu v naší zemi specifickými muzejními formami - výběrem předmětů muzejní hodnoty odkrývaných v terénu nebo přenášených z původního prostředí v zájmu jejich uchování a dalšího využití pro potřeby socialistické společnosti, lze řešit na bázi sítě muzeí na území ČSR. Muzejní síť skýtá mimořádné možnosti ve stejném čase a na podkladě jednotné metodiky vytvářet muzejní dokument o výstavbě vyspělé socialistické společnosti v jejích historických souvislostech a realizovat tak pokyny MK ČSR pro sbírkotvornou činnost muzeí v oblasti dokumentace nejnovějších dějin a současnosti. Koordinovaný společenskovědní výzkum na bázi rezortního úkolu MK ČSR vytváří jednotnou platformu pro muzea v ČSR. Všechny navrhované tematické úkoly se zabývají odrazem současných společensko-ekonomických proměn v oblasti hmotné a duchovní kultury českého lidu, přičemž neopomíjejí historické souvislosti, kterým se zadání dílčích úkolů umožňuje věnovat. V osmé pětiletce se budou na úkolu podílet:

1. Moravské muzeum v Brně - Etnografické muzeum:
téma: Vývoj lidové kultury v Jihomoravském kraji
2. Národní muzeum v Praze - Národopisné muzeum:
téma: Odraz současných společenských proměn v oblasti hmotné a duchovní kultury českého lidu

3. Okresní vlastivědné muzeum v Českém Krumlově:
téma: Rozvoj a sblížení našich národů a národností a formování nové historické pospolitosti lidu na příkladě nového osídlení Českokrumlovska po roce 1945
4. Okresní vlastivědné muzeum v Pelhřimově:
téma: Vývoj obydlí průmyslového dělnictva na Pelhřimovsku v první polovině 20. století
5. Slezské muzeum v Opavě:
téma: Výzkum současného životního prostředí v návaznosti na recentní prvky tradiční lidové kultury
6. Muzeum Kroměřížska v Kroměříži:
téma: Proměny tradičního zemědělství ve vybraných obcích na Kroměřížsku
7. Muzeum Vyškovska ve Vyškově:
téma: Tradiční prvky v současném společenském životě vesnice na Vyškovsku
8. Ústředí lidové umělecké výroby, oblastní středisko v Brně:
téma: Výzkum tkaných textilií na Hornácku.

2. Na podkladě vědeckého poznání a se zvláštním zřetelem k vyhodnocování dosavadních sbírek je cílem etnografického úkolu:

- specificky muzejními formami dokumentovat místo a funkci tradic ve formování socialistického způsobu života, v epoše výstavby rozvinuté socialistické společnosti, s přihlédnutím k jejich historickým souvislostem;
- plánovitě vytvářet ucelený muzejní sbírkový dokument;
- vyhodnocovat doklady k dalšímu rozvoji vědeckého poznání v publikační činnosti, jakož i zprostředkovat dosažené výsledky nejširší veřejnosti v rámci vědecko-popularizačních a kulturně výchovných programů muzeí;
- přispět tak ke společensko-politické angažovanosti

etnografie a etnografické muzeologie při studiu společnosti a její kultury.

3. Úkol sleduje současný způsob života ve vztahu k místu a úloze tradičních a nově vznikajících jevů v životě vesnického společenství, zabývá se na etnografickém materiálu aktuálními otázkami etnických procesů, vývojem lidové kultury a umění v regionálních, popříp. širších územních souvislostech. Síť lokalit reprezentuje různé typy venkovských sídel, v oblastech s nepřerušenou sídelní kontinuitou a regionech nově osídlených, a také lokality tvořící součást velkých městských aglomerací: jedná se o vybrané lokality v jižních a jihovýchodních Čechách, na jižní, střední a jihovýchodní Moravě, ve Slezsku atd. Těžiště zkoumání vybraných jevů bude v časovém rozmezí od roku 1945 do přítomné doby s přihlédnutím k starším vývojovým etapám při naznačení vývojových trendů.

4. Metodické postupy jsou dány metodikou etnografické disciplíny a specifikou řešené problematiky. V zásadě jde o terénní výzkumy ve vybraných lokalitách se zřetelem na socio-profesní, popříp. i etnicko-regionální a generační skladbu obyvatelstva. Usiluje se o komplexní dokumentační přístup - výběr věcných dokladů s kompletní průvodní dokumentací, zachycující funkční a významové souvislosti objektu, a rovněž tvorbu původních záznamových dokladů (obrazových, zvukových) a souborů pramenného písemného, grafického a jiného materiálu. Při terénních výzkumech je využita metoda standardizovaných a nestandardizovaných rozhovorů s vybraným vzorkem informátorů, pozorování, anketová zjišťování, studium archívních materiálů a rešerše z publikované literatury, zpracování

Poznámky:

1. Kunz, Ludvík: Etnografický výzkum a dokumentace revolučních přeměn tradičního zemědělství. Český lid, 69, 1982, s. 182-184.
2. Suk, Richard: Organizovaná vědeckovýzkumná činnost v etnografickém muzejnictví. Český lid, 67, 1980, s. 46-48; Večerková, Eva: Resortní výzkum ministerstva kultury ČSR "Etnografický výzkum a dokumentace revoluční proměny zemědělství". Národopisné aktuality, 16, 1979, s. 244-245.
3. PhDr. Pavel Kurfürst, CSc., který vypracoval i základní projekt úkolu, od 1.4.1983 PhDr. Eva Večerková.

J. Langhammerová, Národopisné odd. HM NM Praha
Metody muzejní práce na úseku lidového textilu

Sbírký lidového textilu patří v řadě etnografických muzeí k nejbohatěji zastoupeným materiálům. Práce s nimi vyžaduje speciální postupy a znalosti - jak po stránce etnografické a kulturně-historické, tak z hlediska textilních technik. Jsou více než jiné předměty náročné na uložení, manipulaci, konzervaci a restaurování. Vzhledem k této náročnosti se stává, že textilní materiál zůstává trochu v pozadí zájmů muzejníků-etnografů, a přesto nás povinnost k těmto hodnotám nutí nejen k vážnému zamyšlení, ale hlavně k trpělivé práci s nimi.

Po dlouhou řadu let zpracováváme s kolektivem několika spolupracovníků textilní sbírku národopisného oddělení Národního muzea v Praze - největší sbírku svého druhu v Československu. Ráda bych tedy zde připomněla některé postupy, názory a výsledky naší činnosti, které se v mnohých bodech dotýkají textilní problematiky v muzeu obecně.

Nejprve stručná charakteristika naší sbírky. Jak je všeobecně známo, formovala se jako jedna z nejstarších sbírek u nás. Její základ tvoří cenné sběry z posledních desetiletí minulého století. V průběhu dalšího vývoje byla pravidelně doplňována, takže v současné době obsahuje cca 80.000 textilních kusů. Je nejen úctyhodně rozsáhlá, ale především výmluvná obsahově. Má značný počet etnografických unikátů, především textilií datovaných, vročených od 17. století po současnost. Teritoriálně je

zaměřena na oblasti Čech, Moravy, Slovenska, má velký fond textilií slovanských národů a srovnávací materiál evropský.

S tímto rozsáhlým fondem, tak jako konečně s každým materiálem, lze odborně a vědecky pracovat pouze za předpokladu, že je dokonale utříděný a přehledný. A právě toto třídění byla naše velká práce minulých let - možno říci desetiletí. Jestliže máme hovořit o různých metodách etnografické práce, pak bych chtěla připomenout, že právě v tomto bodě je práce muzejního etnografa specifická a důležitá. I když je odborné třídění sbírek pracné, vyžaduje velkou dokumentační přípravu - hlavně u sbírky tak rozměrné - a své plody přináší za velmi dlouhou dobu, je to práce nezbytná. Nejen pro sám pořádek, ale i proto, že nás donutí předměty důvěrně rozeznávat a poznat v souvislostech.

Starší způsob, který myslím převládal v řadě muzeí a který byl užíván i u nás, bylo ukládání do různých celků s číselnou evidencí. S nárůstem sbírek a po velkých přesunech, při nichž se číselná řada porušila, jsme byli nuceni celý systém přebudovat tak, aby vyhovoval náročnému provozu muzea a aby v něm bylo počítáno s pravidelným nárůstem fondu. Rozhodli jsme se pro třídění oblastní, které nejlépe vyhovovalo badatelské potřebě - s kontrolními odkazy do číselné řady lokace.

Po věcné stránce je sbírka rozdělena do několika skupin. Předně zvlášť jsou uloženy unikáty jako tzv. sbírka 1. kategorie, která je takto vyčleněna i z důvodů bezpečnostních. Největší fond tvoří sbírka jednotlivých kusů výšivek, oděvních součástí a obřadních plachet. Zvlášť ukládáme krojové celky - tj. soubory oblečení, které do muzea přišly jako oděvní komplety a nebo byly v průběhu času sestaveny předními krojovými znalci. Tak

např. uchováváme řadu krojů z Národopisné výstavy apod. Speciální uložení pak mají předměty, vyžadující mimořádnou konzervaci - kožichy, těžké vlněné kusy nebo drobné doplňky - obuv, pokrývky hlavy, šperky.

Ve všech těchto skupinách zachováváme zvolené oblastní třídění - podle zemí, v Čechách podle krajů a krojových oblastí, na Slovensku se držíme staršího dělení podle žup, které lépe koresponduje s výskytem daného kroje. V každé oblasti byl zvolen jednotný sled typů textilních kusů, který usnadňuje rychlou orientaci ve sbírce. Manipulaci - tj. výběr a zpětné ukládání a zároveň první badatelskou orientaci - usnadňují malé evidenční štítky, jimiž byly veškeré textilie opatřeny při třídění. Na nich jsou uvedeny základní výpisy z inventářů - čísla, název předmětu, provenience, data ap.

Práce etnografa však nekončí roztríděním sbírky. Jako odborník musí spolupracovat s dokumentátorem na uložení textilií, především ve stanovení nejlepšího úložného systému v souladu s prostorem a daným materiálem. V naší sbírce textilu se držíme systému ukládání předmětů do volně manipulovatelných uzavřených zásuvek, které jsou v kovových regálech. Předměty jsou v nich uloženy bez dalšího obalu, pouze překryty plátnem. Zásuvky jsou velké tak, aby byly manipulovatelné jednou osobou. Tento způsob je velmi praktický, protože k badatelským a jiným účelům lze přemístit vybrané celky bez velké administrativy.

Uložení krojových kompletů jsme např. vyřešili z prostorových důvodů tak, že jsme vypustili úložný nábytek a nechali jsme utěsnit dvě místnosti - proti prachu a úniku dezinfekce - a zde volně kroje zavěsili s vrchním překrytím. To jen k připomínce problematiky, která je pro muzejního etnografa jakousi řeholí, a která prakticky nikdy nekončí.

Dalším důležitým bodem je spolupráce s konzervátorem a restaurátorem. Jak ze zkušenosti víme, neexistuje u nás škola, která by v oblasti textilu vychovávala odborníky pro restaurátorské dílny. A tak si každé muzeum své odborníky vychovává a hledá vlastní cesty práce. Funkce etnografa je v takovém případě nezbytná, protože restaurování lidových textilií - na rozdíl od řady jiných materiálů - nekončí opravou výšivky, krajky nebo textury tkaniny. Záleží zde na konečné úpravě kusu - žehlením, škrobením, vrapením, prostě jeho tvarováním - kterou se rekonstruuje historický tvar a z opraveného kusu textilie se teprve stává výmluvný exponát. Bez bedlivé spolupráce národopisce se v takovém případě, ale i v otázkách vlastních pracovních postupů, nelze obejít. Tato práce je výrazná hlavně při přípravě výstav. Proto také příprava textilní výstavy je nesmírně dlouhodobá.

Tím se dostáváme k oblasti, která naši práci zveřejňuje a je pro nás i jakousi odměnou a radostí. Výstavy týkající se textilních sbírek jsou různorodé. Vlastní souborné výstavy nelze pořádat často. Bývají výsledkem dlouhodobé vědecké a materiállové přípravy a jsou završením několikaleté etapy práce. Mezi nimi možno jmenovat např. naše výstavy Lidové kožichy a Česká lidová krajka.

Mnoho materiálu však připravujeme na výstavy, na nichž je textil součástí, ať již jsou to výstavy vlastní nebo spolupracujících institucí. Mezi nimi bych ráda jmenovala především ty akce, kde se spoluprací několika ústavů vytvoří dílo, které se stane jistým mezníkem v určitém oboru a kde právě muzejní fondy hrají nezastupitelnou roli. Připomínám zde např. výstavu MM v Brně - Moravská lidová výšivka, na níž se podílelo prvořadými exponáty naše muzeum i řada muzeí moravských.

Značný počet odborných spoluprací je rázu poradního. Častým partnerem jsou osvětové instituce, především

folklórní soubory, pro něž připravujeme odborné podklady ke krojovému vybavení, účastníme se poradních sborů, porot apod. Rovněž častá je spolupráce s institucemi výtvarnými, především s ÚLUVem a družstvy, pro něž připravujeme podklady a materiál k práci výtvarníků, spolupracujeme s nimi i výstavně a edičně. Jako na ústřední instituci se sídlem v Praze se na nás obrací i řada dalších kulturních organizací - divadel, pracovníků čsl. filmu, televize - v záležitostech odborných porad k výpravám inscenací. Dlouholetá je např. spolupráce s Národním divadlem, kde můžeme jmenovat řadu inscenací, na nichž jsme se odborně podíleli - např. z oper Krutňava a Její pastorkyňa, dále Stroupežnického Naši furianti, v současné době spolupracujeme na výpravě Kovařovicových Psohlavců apod.

Chtěla bych zde připomenout, že v řadě námětů, které se v oblasti vědecko-osvětové činnosti nabízejí ke spolupráci, je často třeba dobře vážít, zda vložená práce bude mít dobrý kontext - ať je to při zápůjčkách nebo v práci poradní. A to je třeba rozvažovat i v institucích vrcholných, např. při spolupráci s Československou televizí, filmem, kde má výsledek široký veřejný dosah. Mnohdy se odborné stanovisko prosazuje komplikovaně a bývá i v rozporu s režijním nebo výtvarným pojetím autorů.

Výraznou součástí naší činnosti je doplňování sbírek a práce vědecká. Je samozřejmé, že i tak rozměrné fondy mají mezery. Je všeobecně známo, že sbírky, a to hlavně sbírky textilní, byly v minulosti shromažďovány pod jiným zorným úhlem - hlavně jako doklady lidového umění, kteréžto hodnoty jim nelze upřít. Přesto moderní etnografická věda žádá po tomto materiálu i širší výpovědi, k otázkám práce, sociální struktury a v řadě dalších

aspektů, o nichž může vypovídat jen rámcově. Další meze-
ry jsou v oblastní skladbě, protože každý region nebyl
stejným způsobem zpracován a vybírán. Tedy v současnos-
ti se zabýváme doplňováním těchto mezer - tj. získáváním
textilií a oděvů, vypovídajících o všedním životě, do-
plňujeme mezery regionální a samozřejmě získáváme histo-
rické unikáty. Hlavní zaměření výzkumné práce soustřeďu-
jeme na současné projevy a podoby kroje, hledáme jeho
doznívání a zařazení do současného života socialistické
vesnice. Na toto téma zpracováváme část resortního úkolu,
zaměřeného na současný oděv na Domažlicku, jakožto jedi-
né oblasti Čech, kde lze tyto procesy sledovat.

Dala by se uvést ještě řada oblastí, do nichž se
problematika textilu prolíná - činnost publikační, před-
nášková, ale i evidenční a revizní - práce, které vyplý-
vají z provozu muzea a potřeb oboru.

Faktem zůstává, že velmi náročná práce na úseku lí-
dového textilu shromažďuje pracovníky vybavené nejen pat-
říčnými znalostmi, ale i zaujetím a schopnostmi, které
práci usnadňují. Např. nutné je vnímání estetické a pře-
devším vizuální paměť, která je nejen pomocníkem při
orientaci v materiálu - ta se konečně dá nahradit třeba
počítačem - ale umí vnímat lidský faktor předmětů - je-
jich originalitu a emocionální sílu, hodnoty, které za-
tím jiným kódem než lidskou pamětí zachytit neumíme.

V. Jiříkovská, Vlastivědné muzeum Slaný

Metody rozšiřování sbírkových fondů Národopisného muzea ve Třebízi a jejich využití

V muzeologické literatuře již máme k dispozici teoretické studie zabývající se metodami vytváření muzejních sbírek - uveďme např. studie Jiřího Špěta K otázkám akviziční politiky v muzeích (Muzejní a vlastivědná práce 1, 1980) a Josefa Beneše Poznámky k ujasňování povahy muzejního předmětu (Muzejní a vlastivědná práce 2, 1983) a další. Teoretickým postulátům a zásadám však vždy neodpovídá muzejní praxe - a zvláště pak praxe uplatňující se v malých muzeích. Budu hovořit o tvorbě sbírek v Národopisném muzeu ve Třebízi, pokusím se o kritické zhodnocení dosavadních výsledků a o nastínění dalšího programu a možností.

Národopisné muzeum ve Třebízi je jedním ze tří malých středočeských muzeí v přírodě. Není to samostatné pracoviště, ale pobočka Vlastivědného muzea ve Slaném. Od samého počátku zde však byly vytvářeny samostatné sbírkové fondy, odpovídající zaměření a úkolům muzea (muzeum bylo otevřeno v roce 1975, s budováním se započalo již v roce 1969, s vytvářením sbírek v roce 1972). Zpočátku nebyl zpracován "cílevědomý sbírkotvorný program", vyplynul víceméně přirozeně a živelně z daných úkolů. Jasná byla sběrná oblast - Slánsko, a úkol: podat co nejúplnější a nejživější obraz života, práce a kultury lidu v této oblasti. Jednalo se nejprve o shromáždění předmětů, které by umožnily instalaci typicky "skansenových", interiérových expozic v objektech lidové architekt-

tury. Dodejme, že všechny stavby vybrané pro areál muzea byly nejen stavebně silně poškozené, ale také zcela pusté, z vnitřního vybavení se nezachovalo naprosto nic. Sbíralo se tedy doslova vše: nábytek, nádobí, domácí nářadí a náčiní, textil, zemědělské nářadí aj.

Metody získávání věcí byly rozmanité. Významnou měrou muzeu pomohli dobrovolní spolupracovníci, kronikáři a jiní - buď sami přinášeli porůznu sehnané věci, nebo upozorňovali na možnost jejich získání, doprovázeli muzejní pracovníky při sběru v jejich vesnici apod. Byl to, přiznejme si, spíše namátkový a náhodný postup. Lze sem zařadit i sběry posluchačů pražské katedry etnografie, kteří v letech 1974-76 v rámci terénní praxe vedené dr. Šťastným přinesli řadu zajímavých předmětů. Mezi náhodilé jednotlivé přírůstky počítáme také věci, které od otevření muzea stále nabízejí a přinášejí návštěvníci inspirovaní a poučení prohlídkou expozic.

V citované studii o povaze muzejního předmětu (stejně jako v referátě předneseném na konferenci v Kašperských Horách) zdůrazňuje Josef Beneš význam získávání sbírkových celků. Po základním vybavení interiérových expozic (které pochopitelně podle možností doplňujeme a pozměňujeme) jsme ve Třebízi stáli před otázkou účelného využití velkých prostor (špýchary, chlévy), kde by zbudování interiérových expozic bylo ne-li nemožné, tedy velmi problematické. Rozhodli jsme se využít jich k výstavním účelům. Při přípravě výstav tematicky zaměřených k různým úsekům lidové kultury jsme shromáždili cenné sbírkové celky, odpovídající tématům pořádaných výstav: Ze stébel slámy, Z vrbového proutí, Vesnický nábytek na Slánsku, Vesnická řemesla I. - kovářství a kolářství, Ze starých truhlářských dílen. Podobně na hlavním pracovišti ve Vlastivědném muzeu ve Slaném vznikly

nebo byly doplněny tematické sbírkové celky při přípravě výstav Lidové obřadní pečivo, Přišlo jaro do vsi, Naredilo se děťátko. Zvláště cenné jsou tematické sbírkové celky, které jsou zároveň celkem nálezovým: např. vybavení jedné kolářské dílny, kovárny, ševcovské dílny, vesnického obchodu. Pro skansen speciální význam mají nálezové celky představující kompletní vybavení interiérů vesnických staveb. Kde se podaří získat objekt i s kompletním vnitřním vybavením, vzniká celek jedinečné dokumentární hodnoty. V našich podmínkách se nám bohužel nic takového prozatím nepodařilo. Máme sice několik nálezových celků, vybavení domácností a hospodářství získaných z pozůstalostí, nejsou však kompletní.

Při pohledu na poměrně bohatý a zajímavý, během krátké doby vybudovaný sbírkový fond se může zdát, že dosavadní výsledky sbírkotvorné práce našeho muzea jsou vcelku uspokojivé. Jsme si však vědomi závažných nedostatků, mezer a dluhů. Nahodilý přístup ke sběru zdaleka nepokrývá a nevyčerpává rovnoměrně a reprezentativně celou sběrnou oblast, některé vesnice jsou podrobně prozkoumány a zastoupeny ve sbírkách, jiné vůbec ne. Mnoho předmětů máme ve sbírkách zastoupeno duplikáty, případně i více exempláři, ale mnohé nám chybí. Proto plánujeme od letošního podzimu soustavný teritoriální průzkum, při němž se pokusíme po předběžném rozeslání informativního dopisu projít vždy celou vesnici dům od domu a shromáždit co nejvíce hmotných dokladů i informací. Mimo běžné pasportizace se budeme snažit sledovat a zaznamenávat okolnosti nálezů, fakta svědčící o vztahu lidí k věcem, o způsobu zacházení s věcmi. Některé předměty předávané muzeu byly až do poslední doby užívány k původnímu účelu, jiné jsou jako méněcenné odsunuty na dvorek či zahrádku nebo jako nepotřebné odloženy na půdu. Některé

věci naopak získávají na hodnotě: lidé je uchovávají jako rodinnou památku nebo v souvislosti s módní zálibou ve starých věcech objevují jejich estetické kvality, užívají je k dekoraci bytu, v některých případech s nimi obchodují. Takové záznamy mají mnoho co říci k otázkám životnosti tradice, folklorismu, ke studiu současného životního stylu. Shromažďování sbírkových předmětů v současné době rychlých přeměn životního prostředí a stylu, střídání zálib a mód, v době přestaveb rodinných domků je záchranným výzkumem v plném slova smyslu i v terénu, kde nedochází k likvidaci vesnic spojené s budováním domů či s jinými velkorysými akcemi. Věci zanikají a mění se doslova před našimi očima. Domnívám se, že i když nám síly často nestačí ke splnění všech požadovaných úkolů evidenčních i jiných, nelze od rozšiřování sbírek upustit, je to práce neodkladná a nutná. Zvláště ve skansenech, kde předměty vystavené v interiérových expozicích nebo dokonce v exteriérech trpí mnohem více než věci vystavené v muzejních vitrinách, je nutné mít nejen duplikáty, ale pokud možno i více předmětů téhož druhu.

Domnívám se, že metoda etnografické práce v muzeu by v zásadě neměla být odlišná od etnografické práce vůbec. Výzkum etnografů v terénu přináší soubor informací obsažených v dokumentaci písemné, fotografické, filmové, zvukové, kresebné aj., etnografové - muzejníci shromažďují navíc a především doklady hmotné, věcné. Výsledkem takové všestranné dokumentace by mohl být velmi dokonalý obraz lidové kultury v daném regionu nebo velmi precizní zpracování určitého tématu. Situace bohužel není ideální. Hlavně v malých muzeích pracuje obvykle jediný etnograf, kterému sotva stačí síly k shromažďování předmětů s nejnужnějši pasportizací, protože je jinak plně zaměstnán úkoly evidence, přípravy výstav a dalšími, mnohdy zcela neodbornými činnostmi. Mnozí etnografové - muzej-

níci proto často prožívají komplex nedostatečnosti vlastní práce, uspěchanosti, povrchnosti. Východisko je pravděpodobně jediné - upřesnění a ujasnění dělby práce a hlavně zintenzívnění vzájemné spolupráce etnografů pracujících v malých muzeích, spolupráce s pracovníky muzeí vyššího stupně, kteří mají větší možnost specializace, a s etnografy z ústředních vědeckých pracovišť. Na tomto místě musím za naše muzeum poděkovat všem kolegům z Ústavu etnografie a folkloristiky ČSAV, z Národního muzea, ze Zemědělského muzea, z Ústředí lidové umělecké výroby a dalším, kteří nám ve své specializaci pomohli radou i praktickou pomocí. Prozatím ovšem tato spolupráce závisí často na osobních vztazích a kontaktech a není zcela plánovitá a promyšlená. Nadějnými kroky ke vzájemné spolupráci etnografů - muzejníků ve středočeském kraji bylo např. společné zpracování katalogu hraček a připravovaný program soupisu etnografických sbírek. Soupis bude přínosem k odbornému zpracování sbírek, ale pomůže jistě i k upřesnění sbírkotvorného programu a k ujasnění možností odborné práce etnografů - muzejníků vůbec.

F. Ledvinka, Okresní vlastivědné muzeum Ústí n.L.
K záchranným výzkumům Okresního vlastivědného muzea
v oblasti důlní činnosti

Sběrná oblast Okresního vlastivědného muzea v Ústí n.L. zasahuje též severovýchodní část Severočeského hnědouhelného revíru, v které, v současné době, tak jako v ostatních jeho částech, probíhají obrovské změny v souvislosti s otvírkou nových povrchových velkolomů.

V posledních deseti letech byla a v nejbližší době ještě bude řešena nepříznivá palivoenergetická situace našeho státu rozsáhlými investicemi do povrchové těžby a využití hnědého uhlí. V prostoru nových velkolomů i pod jejich výsypkami mizí celé obce i města, jsou překládány komunikace i vodní toky, tedy probíhají změny nemající co do rozsahu i tempa u nás ani v jiných státech obdoby.

Na Ústecku bylo v roce 1972 započato s výstavbou a otvírkou velkolomu Chabařovice, náhradou za starší, douhlující báňské závody. Jeho postupu již podlehl obce Lochočice, Tuchomyšl, Otovice, Vyklice, Zálužany a v nejbližší době bude postupně likvidováno město Chabařovice, obec Hrbovice, možná i Roudníky, přičemž důl bude pokračovat na severozápad až k Teplicím.

Tím prakticky zanikne celé historické území severovýchodního okraje Podkrušnohorské hnědouhelné pánve, tedy prostor mezi Ústím a Teplicemi, v kterém se jako první v revíru začalo dolovat ve velkém pro průmysl a vývoz. Důležitou roli tu hrály především mělké výchozí

sloje a blízkost jediné v první polovině minulého století dostupné dopravy - labské vodní cesty. V ostatních částech revíru tato těžba začíná později, až s postupným budováním železničního spojení. Ústecko je nejstarší částí SHR a rozvoj města Ústí i jeho průmyslu přímo souvisí s těžbou uhlí.

Likvidace celých obcí na Ústecku probíhaly již dříve než v souvislosti s těžbou velkolomu Chabařovice. Před 2. světovou válkou byla důsledkem důlní činnosti zlikvidována část obce Zálužany a na přelomu 50. a 60. let zmizely velké obce Úžín a Varvažov.

K vlastní národopisné dokumentaci a její historii třeba v úvodu konstatovat, že na rozdíl od jiných revírů nebyl SHR etnografy zpracován v reprezentační monografii. Naším revírem se zabývá několik studií Josefa Vařeky, týkající se především Mostecká a Duchcovska, dále některé drobné články Ladislava Štěpánka a kresebná dokumentace J.V. Scheybala z Teplicka a částečně i z Ústecka. Etnografické problematiky našeho revíru se dotýkají i práce historiků Měchýře a Matějčka.

Muzejní dokumentaci v souvislosti s Vařekovými výzkumy zajišťovalo v minulosti jen teplické muzeum a částečně i národopisné oddělení Národního muzea v Praze. Severovýchodní ústecká část revíru prakticky dokumentována nebyla. Ústecké muzeum se na záchranných výzkumech v tomto prostoru začalo podílet (tak jako i ostatní muzea v revíru) až po zlepšení svých personálních i hmotných podmínek, v polovině 70. let.

Záchranné práce jsou organizovány po dvou liniích, památkářské a muzejní. Oficiálním partnerem ředitelství Severočeských hnědouhelných dolů je krajské středisko památkové péče, které v rámci svého poslání a náplně organizačně zajišťuje dokumentaci všech vybraných objektů

likvidovaných obcí především fotograficky, měřičsky, někdy i zhotovením modelů. Výjimečně je prováděna též filmová dokumentace. Dále středisko v rámci této činnosti zajišťuje dle potřeby též transfery především plastik na vhodná vybraná místa.

Pozornost památkářů se soustřeďuje na objekty spadající do oblasti tzv. vysokého umění a na památky dělnického hnutí a dějin KSČ, mezi které se zařazují i dělnické kolonie.

Veškerá tato činnost je realizována z finančních prostředků, které doly každoročně převádějí středisku. Výsledky dokumentace se archivují ve středisku a na vyžádání jsou další kopie předávány i jednotlivým muzeím.

Vlastní etnografický výzkum musí muzea dle svých možností a personálního obsazení zajišťovat sama z vlastních provozních prostředků. Naše muzeum provádí záchranné národopisné výzkumy v obcích likvidovaných důlní činností zhruba deset let tím, že zajišťuje:

1. Podrobnou fotodokumentaci téměř všech objektů lidové architektury či objektů charakteristických pro různé formy bydlení dělníků včetně detailů a někdy i interiérů.
2. Jednoduchou kresebnou dokumentaci půdorysných tvarů vybraných objektů lidové architektury.
3. Dokumentaci hmotné a duchovní kultury dělnictva s důrazem na bydlení, především metodou přímých rozhovorů s informátory a v mnoha případech i se zachycením jejich volnějšího vyprávění na magnetofonový pásek. K problematice bydlení máme zpracován obsáhlý dotazník, který souvisí s širším průzkumem dělnictva průmyslového Ústecka, o který se naše muzeum v rámci svých omezených možností pokouší.
4. Intenzivní akviziční činnost ve sledované oblasti, čímž doplňuje a rozšiřuje sbírkový fond muzea.

5. V nemalé míře i záchranu některých článků nebo doplňků lidové architektury. Například z velkých objektů se podařilo realizovat transfer barokní studny ze Střížovic, vážně ohrožené nedalekou tlakovou plynárnou, a hrázděného špýchárku z Lochočic, z obce, která je již několik let pohřbena pod stometrovou vrstvou výsypky velkolomu Chabařovice. Obě stavby již stojí v Zubrnících na Ústecku, kam soustřeďujeme ohrožené objekty lidové architektury z celého prostoru České středohoří. Pro budování muzea v přírodě v Zubrnících jsme z likvidovaných obcí zajistili též další použitelné prvky, jako různé kamenické články, pískovcové sloupky k plotům, kamenné nádrže a koryta na vodu, různé typy dveří, ale i některý stavební materiál. Převoz drobných částí zajišťují pracovníci muzea sami svépomocí muzejním vozidlem a rozměrnější ve spolupráci s ústeckým Okresním stavebním podnikem.

Záchranná činnost v hornických obcích bývá časově limitována krátkými termíny jejich úplné likvidace, přičemž v muzeu je nutno plnit a zajišťovat velké množství dalších běžných úkolů. Tím se pro malé okresní muzeum stává záchranný výzkum jen okrajovou záležitostí, kterému je možno při nejlepší vůli vyčlenit jen omezený časový prostor. Proto i přípravná fáze je redukována na minimum a zpracování k dané problematice potřebných archivních materiálů nutno v mnoha případech odkládat na pozdější dobu.

Časovou tíseň způsobuje i potřeba přednostně využívat informací posledních žijících pamětníků, kterých je v bývalých hornických obcích proti jiným částem ústeckého okresu relativně ještě dost díky početné předválečné české menšině, která v nich žila.

Po získání základního přehledu o historii a stavebním vývoji obce bývá navazován kontakt nejprve s přísluš-

ným národním výborem, kde je možno získat první informace o vhodných pamětnících i postupu vlastní likvidace obce. Později, po seznámení s terénem, je navazován kontakt se zástupci dolů - tzv. likvidační skupinou, kde jsou získány podrobné informace o postupu likvidace, konkrétně dohodnuto povolení k převzetí některých vybraných materiálů v terénu a získán souhlas k pohybu v již likvidovaných částech obce.

Při práci ve všech likvidovaných obcích jsme se setkali na jednotlivých národních výborech i při jednáních se zástupci dolů vždy s velkým pochopením a zájmem o naši činnost.

Při těchto výzkumech jsme spolupracovali i s okresní komisí regionálních dějin KSČ a v mnoha případech s ní i koordinovali postup. V sledovaných dělnických obcích žilo několik předválečných členů strany a magnetofonové záznamy jejich vzpomínek dobře sloužily oběma účelům.

K dalším informátorům jsme se snažili dostat především prostřednictvím jejich známých, aby byla rychleji překonána počáteční nedůvěra. Lépe se pracovalo vždy se starými informátory, kteří se zde narodili a k obci měli srdečný vztah. Těžší byla již spolupráce s novoosídlenými, kteří nám mnohdy nedovolili ani objekt prohlédnout zevnitř a zфотографovat. V takových případech bylo nutno čekat až na jejich vystěhování.

Různý byl i přístup k naší sbírkotvorné činnosti. Především tzv. starousedlíci předávali mnohé předměty ochotně a zdarma s tím, že si je do novostavby stejně nemohou vzít a v muzeu budou důstojně uloženy. Mnozí, především pak z té druhé skupiny, spekulovali s cenou a mnohdy vyžadovali neúměrně vysoké částky. Praxí jsme přišli také k poznatku, že je potřeba darované předměty okamžitě odvážet, protože se staly i případy, kdy slíbe-

né předměty po naší návštěvě vzaly děti nebo jiní příbuzní majitelů, buď z důvodu představy o jejich vysoké ceně, či ze zájmů sběratelských ap. Také jsme se tu setkávali s různými překupníky a spekulanty, kteří procházeli obcí před likvidací a snažili se levně získat především předměty sběratelsky atraktivní. Jejich jedinou předností proti muzeu byla možnost okamžitého zaplacení. Mnohé předměty jsme získali v již opuštěných objektech, v kterých je mívají bez povšimnutí sběratelé, procházející zde před námi. Především to byly drobné sběratelsky bezcenné předměty, které však z hlediska muzejní dokumentace doplňují ucelený obraz života lidu a po zásahu konzervátorů mohou, vystaveny ve správných souvislostech, tvořit i divácky atraktivní exponát.

Do sbírek se podařilo získat nebo k reprodukování zapůjčit řadu cenných starých rodinných i dalších fotografií nebo též místních pohlednic.

Práce v likvidovaných obcích poskytuje řadu výhod v dokumentaci architektury, protože při bourání jednotlivých objektů lze podrobně sledovat a zachytit konstrukci, použitý materiál i stavební fáze vývoje.

V likvidovaných pánevních obcích ústeckého okresu se dochovaly do současnosti z tradiční zástavby především velké zděné patrové objekty z 1. pol. minulého století a ze starších, drobnějších, hrázděné stavby z přelomu 18. a 19. století. U žádných z nich nebyly nalezeny stopy po starší zděné stavební fázi či starších člancích, bytí i druhotně osazených. Z toho možno soudit, že stará zástavba těchto obcí byla pravděpodobně jen dřevěná (kromě prostoru kolem topeniště a sklepů), přičemž zděný dům se začal objevovat až počátkem 19. století.

V poslední době se do dokumentace likvidovaných obcí zapojují i mladí pracovníci ústeckého okresního ar-

chivu, kteří začali vydávat řadu sborníků "Dějiny zaniklých obcí", přičemž tiskem vyšla již obec Tuchomyšl. V současné době jsou k vydání připraveny Vykllice s přílehlými osadami, tentokrát již i s použitím části etnografického výzkumu. Je tedy naděje, že připravovaný velký výzkum města Chabařovic bude prováděn již se všemi náležitostmi i jako týmová práce.

Snahou této malé rekapitulace záchranných etnografických výzkumů ústeckého muzea v oblasti důlní činnosti není hodnotit vlastní výsledky, ale poukázat na některá specifika či problematiku z hlediska muzejní praxe. Přes svou časovou náročnost i pracnost jsou záchranné výzkumy velmi efektivním způsobem muzejní a odborné dokumentace části regionu a především zdrojem značného obohacení sbírkového fondu zejména v úsecích hmotné kultury dělnické vesnice, které v minulosti byly často opomíjeny. Proto je nutno i záchranným etnografickým výzkumům vytvářet v muzeích dostatečný prostor.

H. Jetmarová, Národopisné oddělení HM NM Praha
Způsob zpracování lidových kraslic v Národopisném
oddělení Historického muzea NM

Jedním z prvořadých úkolů odborného pracovníka v muzeu je péče o svěřený sbírkový fond. Zvláště v posledních letech je tomuto problému věnovaná zvýšená pozornost. Nedávno vydané nové Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích, plníci jedno z realizačních opatření k usnesení vlády ČSR o směrech a výhledech dalšího rozvoje těchto institucí, jsou toho dokladem. Všeobecná i konkrétní ustanovení, obsažená ve Směrnících, však mohou plnit svou funkci pouze tehdy, uplatní-li se při jejich provádění dlouholeté zkušenosti muzejních pracovníků i jejich praktické poznatky při práci se sbírkami.

V krátkém příspěvku spíše diskusního charakteru bych chtěla seznámit své kolegy - muzejní pracovníky se sbírkou lidových kraslic v národopisném oddělení HM NM v Praze, se způsobem jejich uložení a evidence i s perspektivou dalšího rozšiřování této sbírky.

V našem oddělení je evidováno přes 5 000 kraslic, zdobených nejrůznějšími technikami:

1. vyškrabáváním vzorů do obarvené skořápky,
2. tzv. batikováním voskem,
3. reliéfním zdobením bílých nebo obarvených vajec bílým nebo barevným voskem,
4. polepováním vajec různým materiálem: slámou, vlnou, dužinou ze sítí, látkou, papírem, obrázky apod.,
5. vyleptáváním vzoru do obarvené skořápky,

6. ovazováním vajec listy nebo květy rostlin před peneřením do barvy,

7. pozitivním malováním barvami nebo tuší,

8. ve sbírce máme i několik vajec okovaných.

Převážná část této obsáhlé sbírky pochází z různých oblastí Čech, Moravy a Slovenska, ale je zde v hojném počtu zastoupena i Zakarpatská Ukrajina, Polsko a menší počet kraslic z Jugoslávie, Bulharska, Lužice a Ruska. Nejstarší a zvláště cenné exempláře pocházejí z druhé poloviny 19. století - mnohé z nich byly vystaveny na Národopisné výstavě Československé. Bohužel, u některých postrádáme bližší údaje. - Od konce minulého století až do současnosti je sbírka více méně nesystematicky doplňována náhodnými dary, akvizicí v terénu nebo příležitostnou koupí.

Sbírka kraslic národopisného oddělení je uložena v nízkých černých kartonových krabicích s víky, rozdělených na přihrádky pro jednotlivé kusy. Krabice jsou očíslovány a formou zásuvek vloženy do skříní. Nové nám postupně, podle potřeby, vyrábí Dřevozpracující podnik.

Kraslice jsme seřadili do krabic chronologicky a ke každé vložili štítek s inventárním číslem a proveniencí, případně se jménem autora výzdoby, byl-li znám. Souběžně s přehledným ukládáním předmětů jsme prováděli i kontrolu jejich evidence. Z příslušných knih byla - rovněž chronologicky - vypsána všechna inventární čísla kraslic, jejich proveniencie, dále jsme uvedli zkratku techniky výzdoby a konečně lokaci. - Konfrontací se skutečnými předměty jsme získali kompletní přehled o stavu sbírky kraslic v našem oddělení.

Takto přehledně provedená lokace a evidence nám umožňuje rychlou orientaci ve sbírce. Slouží badatelům, studujícím kraslice z určité oblasti, je východiskem k další práci se sbírkou, např. při vytváření kartotéky

kraslic podle lokalit nebo techniky výzdoby.

Po chronologickém uložení kraslic a postupně provedené kontrole jejich skutečného stavu jsme mohli předložit celou sbírku k inventarizaci a provést zápisy v lekačnických knihách. - Katalogizaci této sbírky provádíme průběžně a podle směrnic o katalogizačním minimu. Nemůžeme-li dost názorně popsat vzor na kraslici, doplníme údaje kresbou nebo náčrtem, což je často mnohem názornější než fotografie. Oficiální názvosloví v rámci jednotlivých technik zatím postrádáme, u některých se pokoušíme o jeho vytvoření.

Zdobení kraslic bylo u nás, v Československu, značně rozšířeno. Zvláště v některých oblastech Čech, Moravy a Slovenska nebyla kontinuita tohoto jevu od konce minulého století přerušena. Této okolnosti si byli a jsou vědomi pořadatelé soutěží ve zdobení kraslic: Ústřední dům pionýrů a mládeže v Praze, Ústředí lidové a umělecké výroby, Valašské muzeum v přírodě i různé zájmové a osvětové organizace. Organizátoři soutěží, zpravidla etnografové nebo výtvarníci, se snaží o udržení čistoty projevu a dodržování tradičních zdobných technik. Ze soutěží, kterých se účastníme jako porotci, získáváme vhodné ukázky i do sbírky oddělení a ze jmenných seznamů účastníků si vybíráme jednotlivce do naší kartotéky výrobců kraslic.

Soutěže a příležitostný nákup z prodejen lidové umělecké výroby však nejsou a ani nemohou být jediným zdrojem doplňování sbírky. Ucelený obraz o stavu tohoto jevu v celém rozsahu nám může podat pouze plánovaný výzkum přímo v terénu. Oblasti s dlouholetou tradicí zdobení kraslic sledovány jsou - dokazují to články v odborných časopisech. Chybí nám však informace z míst, kde se údajně tento jev nevyskytuje nebo kde ho nepředpoklá-

dáme. - Zcela nevyřešená zůstává otázka doplňování sbírky kraslicemi z jiných zemí. Snad bychom se mohli pokusit o jejich získání výměnou, která je podle Směrnic možná, řídí se však zvláštními předpisy a schvaluje ji pro muzeum našeho typu ministerstvo kultury.

Svůj příspěvek končím přáním, pravděpodobně ještě dlouhá léta neuskutečnitelným: aby v národopisném oddělení Historického muzea Národního muzea, kde je uloženo, vedle rozsáhlé knihovny a početného archívu, více než 150 000 sbírkových předmětů, bylo zaměstnáno více středoškolských pracovníků, kteří by vykonávali jim náležející práce. Odborný vysokoškolský pracovník by se pak mohl věnovat skutečně odborné činnosti, pro kterou získával dlouhá léta příslušné vzdělání. Také sbírka kraslic, se kterou jsem vás ve stručnosti seznámila, by mohla být rychleji a kvalitněji zpracována, kdyby se jí mohlo věnovat více lidí, vykonávajících dílčí práce, než pouze - jeden.

J. Štoviček, Národní muzeum Praha
K problematice muzejní etnografické dokumentace

Základem činnosti muzeí jsou muzejní sbírky - soubory hmotných dokladů o vývoji přírody a společnosti. Jejich prvořadým rysem je dokladovost a dokumentární hodnota. Tyto dva faktory spolu s celkovou informační kapacitou muzejních sbírkových předmětů jsou dány autentickou existencí těchto předmětů v konkrétním prostředí, fixovanou v původní hodnotě a podobě včetně příslušných původních vztahů a úlohy v onom prostředí. Předmět je takto reprezentantem určitých kvalit, které reflektuje, dokumentuje a komunikuje. Tyto faktory je třeba při selekci předmětů muzejní hodnoty z původního prostředí zachytit. Při jejich fixaci často vyvstane řada faktorů a relací, které ve víru každodennosti unikají. Muzejní sbírkotvorné činnosti by proto měl předcházet základní výzkum a mělo by se k ní přistupovat jak s určitými teoretickými znalostmi, tak i se všestrannými znalostmi regionu, v němž je výzkum realizován, neboť jedině tak předmět muzejní hodnoty se může stát takovým muzejním sbírkovým předmětem, jenž by svou informační kapacitou splňoval náročná hlediska pramene vědeckého poznání.

V muzejní etnografické dokumentaci stále ještě přežívá starší hodnotící kritérium, kdy byly především sbírány takové předměty, které měly určitou estetickou hodnotu. V muzejních sbírkách byly takto především podchyceny předměty, jimiž bylo možno nějakým způsobem dokumentovat výtvarné cítění lidu a interpretovat je jako projev lidového umění. I předměty běžné užitné hodnoty

stály v pozadí sbírkotvorné činnosti, natož předměty dílensky či továrně vyráběné v početných sériích a v lidovém prostředí pouze užívané. Nezajímalo se v podstatě o ně ani regionální vlastivědné bádání, takže ani sama příslušná výroba nebyla v regionech dokumentována. Řada věcí v důsledku toho zmizela nenávratně beze stopy. Soudobá etnografie a muzeologie tak přišla o důležitý dokumentární materiál, jenž mohl hlouběji objasnit život a kulturu lidu v industriální společnosti kapitalistické éry, především hmotnou kulturu dělnictva v minulosti. Předměty, které se zachovaly, jsou v důsledku toho nečetné a možno konstatovat, že i vzácné. Odrazem toho jsou i muzejní expozice a výstavy.

Předměty muzejní hodnoty jako produkt své doby jsou pramenem poznání života společnosti, tj. jsou pramenem pro řadu historických disciplín. Každá k jejich deskripci a interpretaci přistupuje jinak, a to ze svého aspektu a svými metodami. Informační kapacita řady muzejních sbírkových předmětů však často přesahuje rámec jedné disciplíny. Jako ilustraci možno zvolit např. lidové dřevěné formy na máslo z 19. stol. V etnografii jsou interpretovány obvykle jako doklad lidového umění (aspekt výzdoby), popř. lidové řemeslné výroby (funkčnost), ale i jako dokument lidové zemědělské výroby a jako předmět sloužící k přípravě lidové stravy (produkt). Mohou však také být historickým pramenem ke studiu dějin zemědělství (mlékařství), pro dějiny venkovského lidu a osídlení určitého regionu, mohou být historickým ikonografickým pramenem, ale také pramenem pro historii umění (proces rustikalizace motivů) atd. Každý tento vědní obor má své metody, metodiku i techniku, každý sleduje a dokumentuje z jiných aspektů. Komplexní pohled však většinou chybí (historie užívá hmotných pramenů nanejvýše jako

ilustrativního materiálu). O něj se však pokoušeli určitým způsobem v řadě případů v minulosti vlastivědní pracovníci, a to v rámci širokého pohledu, který jim umožňovalo tehdejší pojetí vlastivědné práce. Ti snesli ve svých pracích, studijních záznamech, kresbách atd. celou řadu velmi cenných dokladů o životě a kultuře lidu v regionu, v němž žili a kde i popř. sbírali. Namnoze se jim podařilo zachytit doklady, které jsou dnes už nezvěstné či nenávratně zanikly. Své poznatky a podobu příslušných hmotných artefaktů publikovali v regionálních vlastivědných časopisech, sbornících, někdy i monograficky, ale nejčastěji jsou zaznamenány v písemných pozůstalostech.

Písemné pozůstalosti vlastivědných pracovníků bývají někdy pietně uchovávány jako rodinná památka, avšak bohužel dost často jsou po jejich úmrtí rodinami z neznalosti ničeny jako starý nepotřebný papír a haraburdí, zabírající místo v bytě. V optimálním případě se dostávají do archívů a muzeí. V archívech jsou zpracovávány komplexně podle archívních zásad, v muzeích však k nim bývá přístupováno různě. Stává se začasťe, že klíčem k jejich zařazení a k zpracování bývá úzce odborné hledisko, dané přístupem a erudicí pracovníka, jenž byl jejich zpracováním pověřen, popř. získal pozůstalost jako dokumentační materiál ke sbírkovému fondu, který spravuje. Etnografa zajímají v těchto pozůstalostech přirozeně hlavně etnografické doklady a prameny. Vlastivědní pracovníci však obvykle mívali velice široký obzor. Vedle národopisu, který je interesoval téměř všechny (minimálně jsou v pozůstalostech doklady k lidovému zvykosloví), přitahovala je regionální historie (někde ještě mnohem více než národopis), prehistorie, sbírali doklady o místních rodácích, umělcích, kteří žili a tvořili v regionu atd. V pozůstalostech se naleznou však i doklady osvětlující

blíže profil a život jejího zůstavitele. Celá pozůstalost by v každém případě měla zůstat pohromadě, vyřazovat by se měly jen věci nepodstatné - podobně jako při archívním zpracování. Muzejní pracovníci by se měli pokud možno také sami o tyto pozůstalosti v rodinách interesovat a předejít tak jejich potencionálnímu zničení.

Pro pramenné využití písemných pozůstalostí je důležité, zda pozůstalost byla získána kompletní či zda z ní bylo již něco rodinou či jiným vyřazeno; mělo by se aspoň rámcově zjistit, co bylo vyřazeno, popř. darováno jinam. To by mělo být podchyceno v průvodních dokladech k pozůstalosti. Neměly by tu chybět ani údaje o dárci či majiteli, od něhož byla pozůstalost koupena, a o jeho vztahu k zůstaviteli pozůstalosti, popř. záznam okolností, za nichž majitel, pokud nebyl příbuzným, pozůstalost získal. Tyto údaje by mohly objasnit řadu otázek, na něž v pozůstalosti samé nenalezneme odpověď.

Nedílnou součástí muzejní etnografické dokumentace by měla být rovněž průvodní dokumentace k muzejním sbírkovým předmětům. Řada dokladů se může nalézt v písemných a kresebných pozůstalostech vlastivědných pracovníků, zvláště když ti sami tyto předměty sbírali a ty se buď ještě za jejich života či po smrti dostaly do sbírek muzeí. Průvodní dokumentace by se však měla týkat i kresebného a fotografického ilustračního materiálu. Do muzeí často přechází dokumentace z terénních sběrů. Ta by měla být opatřena nejen příslušnými provenienčními údaji, ale měla by obsahovat i stručné údaje o svém původci - na to se zapomíná. Totéž by mělo platit i v případě, získá-li se starší dokumentace z terénu (např. fotodokumentace lidové architektury). Měl by být podchycen nejen její dárcce, ale především tvůrce a mělo by se zjistit, za jakým účelem a pro koho byla tato dokumentace pořizována. Průvodní dokumentace by rovněž měla zachytit funkci před-

mětů v konkrétním prostředí, z něhož byly získány. Týká se to zvláště předmětů dílensky a továrensky vyráběných. Zvlášť významná úloha připadá průvodní dokumentaci v případě dokumentace výrobků místních dílen a drobných továren, o něž historie ani etnografie příliš zájmu nejevily. Tato průvodní dokumentace by pomohla i určit, do které dílny či aspoň lokality lze výrobek zařadit, mohly by se získat i údaje o rozsahu výroby, velikosti dílen, výrobcích, jak dlouho byly takovéto předměty vyráběny atd. To vše by bylo potřebné už proto, že informační kapacita samého muzejního sbírkového předmětu takovéto údaje neposkytne.

Závěrem bych rád zdůraznil potřebu interdisciplinární spolupráce oborů v muzeích zastoupených a upozornil na to, že řadu cenných metodických úvah k problematice regionálního výzkumu přináší Listy Kabinetu regionálních dějin Palackého university v Olomouci (nyní Středisko regionálních dějin PU v Olomouci).

b) Následující příspěvky, které nezazněly na konferenci v Kašperských Horách (11. až 13. září 1984), jsou volným pokračováním zde započaté diskuse o metodách etnografické práce.

I. Vasiljev, ÚEF ČSAV Praha
K metodice popisu a klasifikace norem chování
v interetnické komunikaci

V předcházející studii¹ jsme vymezili problematiku norem chování z hlediska etnického a ukázali jsme na důležitost znalosti etnicky podmíněných norem chování partnerů v procesu interetnické komunikace. Poukázali jsme rovněž na rostoucí aktuálnost výzkumu této problematiky v našich podmínkách, kdy stále častěji přicházejí do styku větší počty pracovníků ze vzdálených geografických a kulturních oblastí světa, jako je tomu v případě vietnamských, mongolských, kubánských a dalších pracovníků a učňů v ČSSR.

Konstatovali jsme rovněž, že problematika norem chování se vztahuje jak na verbální, řečové, tak na neverbální chování, zahrnující mimiku obličeje, gesta a pohyby těla i standardní způsoby jednání v určitých situacích. Vedle popisu forem verbálního i neverbálního chování jsme vytkli za úkol badatele určit sociální funkci tohoto chování a podat výklad norem a z nich vyplývajících forem chování na základě hodnot, jimiž se

řídí sociální vztahy v daném společenství.²

Podnětem k studiu problematiky norem chování jsou nejčastěji obtíže jejich interpretace v procesu interetnické komunikace a poruchy komunikace z toho vyplývající.³ Nelze však pominout skutečnost, že určité normy chování platí především uvnitř daného etnického společenství, kde plní důležitou integrační úlohu. I v rámci jednoho společenství si proto zaslouhují samostatné studium, ať už z hlediska etnografie nebo sociální psychologie. Takovýto systematický popis a výklad norem chování, platných v určitém etnickém společenství, je na druhé straně i předpokladem k vědeckému objasnění problémů, které vznikají při stětávání a interpretaci odlišných norem chování v interetnické komunikaci. Uznání systémového charakteru souboru norem chování v každém etnickém společenství je tudíž prvním předpokladem jejich vědeckého popisu a výkladu. Systémový charakter norem chování je nejlépe patrný tehdy, když hledáme jejich podmíněnost hodnotami, jimiž se řídí sociální vztahy v příslušném společenství. V dosavadních studiích se věnuje pozornost především výkladu takovýchto hodnot. T.S. Lebrová například analyzuje následující hodnoty, platné v současné japonské společnosti, které nazývá "normativními modely postojů ve společenském styku" (normative patterns of social interaction): 1. vědomí skupinové příslušnosti, 2. umění vcítit se do druhého, 3. závislost (v rámci společenské hierarchie), 4. vědomí místa v společenské hierarchii a 5. vzájemnost. V rámci těchto "normativních modelů" pak analyzuje tak důležité pojmy japonské kultury interpersonálních vztahů jako jsou on ("přízeň") či giri ("trvalý závazek") - oba v rámci normativního modelu vzájemnosti.⁴ Podobně Tran Van Giau jako základní hodnoty, podmiňující chování Vietnamce, uvádí vlastenect-

ví, obětavost, vděčnost, vědomí závazku.⁵

Rozbor takovýchto hodnot je nepochybně pro porozumění normám chování, platným v daném společenství, naprosto nezbytný, ale k exaktnímu popisu norem chování a jejich aplikace v konkrétních situacích sociálních vztahů není dostačující. Pokusíme se zde proto zformulovat několik myšlenek o metodice vlastního popisu a klasifikace norem chování.

Z uznání systémového charakteru norem chování především vyplývá, že nelze oddělovat verbální a neverbální formy chování. Obě skupiny forem chování se naopak vzájemně doplňují, podporují, eventuálně suplují. Neverbální formy chování jsou přitom stejně důležité jako formy verbální, ba dokonce někdy i úspěch verbální komunikace podmiňují. V interetnické komunikaci, která probíhá za podmínek, kdy verbální komunikace je v důsledku omezené znalosti jazyka ve větší či menší míře narušena, mohou neverbální formy komunikace dokonce rozhodujícím způsobem ovlivňovat její úspěch. Vzhledem k obtížnosti registrace a pozorování neverbálních forem chování při dnešní nedokonalosti techniky jejich popisu a záznamu jsou verbální formy chování důležitým indikátorem sociálních vztahů a tím i pomůckou pro interpretaci neverbálního chování v příslušném sociálním vztahu. Proto je na tomto poli nezbytná spolupráce lingvistiky a etnografie.

Přínos lingvistiky je zásadně důležitý i z toho hlediska, že verbální a neverbální chování v určité komunikativní situaci tvoří složitou sémiotickou strukturu, v níž spolupůsobí několik znakových soustav (řeč, mimika, gesta, standartní způsoby jednání). I když například gesta jsou relativně jednoduchými znaky, nejlépe poznaným znakovým systémem je jazyk a může proto být důležitým vodítkem při analýze znakové funkce neverbálních složek chování. Právě analýza znakové funkce zvyklostí

v chování, které jsou charakteristické pro jednotlivá etnika, je cestou k exaktnímu popisu a vědeckému objasnění úlohy těchto zvyklostí, jež byly nejednou vykládány jako projevy specifického "národního ducha".⁶

Hledisko znakovosti nám pomůže oddělit ty formy chování, které jsou prostými stereotypy způsobu života v určité době a prostředí, od forem, jež mají určitou komunikační funkci. Z hlediska interetnické komunikace mají ovšem i stereotypy chování, které v původním společenství nemají komunikační funkci, svou důležitost, neboť svého nositele určitým způsobem charakterizují ve světle odlišných zvyklostí platných v cizím etnickém společenství, s jehož příslušníky přichází do styku, a tím o něm vypovídají. Nabývají tak komunikační funkce sekundárně. Na Dálném východě je například obvyklé ovesce loupat, krájet a pojídat po částech, u nichž se často dbá na úhlednou úpravu. Jestliže my například jablko po našem způsobu okusujeme na ohryzek (tento pojem v jazycích Dálného východu přirozeně neexistuje), vyvoláme u Japonce, Vietnamce a pod. nelibý pocit, neboť porušujeme jeho estetický cit a vybočujeme citelně ze slušného chování. Podobné příklady lze přirozeně uvádět i v opačném směru. Ani prosté stereotypy chování proto nepodceňujeme. Kromě výše uvedeného důvodu nejsou zanedbatelné ani proto, že mohou ovlivňovat adaptaci v cizím prostředí.

Pro analýzu norem chování je velmi důležitá klasifikace sociálních vztahů, které mohou být u různých etnických společenství charakterizovány určitými normami chování. Takovými sociálními vztahy zpravidla jsou: rodič - dítě, příslušník starší - mladší generace, žena - muž (cizí), žena - muž (v manželství), sourozenci, přátel, učitel - žák, nadřizený - podřizený a pod. V kaž-

dém etniku je tyto vztahy nutno zvláště definovat (i s ohledem na změny třídní a sociální struktury v čase). Ačkoli všechny vztahy nemají pro interetnickou komunikaci stejnou závažnost, mohou nicméně i vztahy, které se v interetnické komunikaci přímo nerealizují, mít na tuto komunikaci druhotně vliv. Komunikaci totiž určitým způsobem ovlivňuje i názor, který si o partnerovi utvoříme na základě pozorování jeho postoje v sociálních vztazích s jinými příslušníky jeho etnika.

Normy chování v každém sociálním vztahu musíme posuzovat z hlediska obou pólů v daném vztahu, tedy například normy chování nejen dítěte vůči rodičům, ale i rodičů vůči dítěti. I v tom mohou být velké rozdíly mezi kulturami. V Číně, Japonsku, Vietnamu a Koreji například vztahy mezi lidmi po staletí určovala a dodnes zčásti určuje podrobná konfuciánská kodifikace "pěti mezilidských vztahů", v níž oba póly každého vztahu měly určeny své specifické morální povinnosti, vyjadřované určitými typy chování.

Při popisu a analýze norem chování je důležité rozlišovat kodifikovanou nebo sice formálně nekodifikovanou, ale obvyčejem danou žádoucí normu od chování běžného, které se od žádoucí normy může trvale odchylovat, čímž vlastně reálně vzniká nová norma. Odkazujeme zde znovu na analogické rozlišování jazykové normy a její kodifikace, jak je zavedeno v naší jazykovědě.⁷

Každý jednotlivý jev chování, ať už verbální nebo neverbální, je nutno posuzovat z hlediska jeho funkce v konkrétním sociálním vztahu s ohledem na druhý pól daného vztahu i v jeho souvislosti s ostatními složkami příslušné znakové struktury v konkrétní komunikační situaci. Například při verbální komunikaci budeme v českém etniku různým způsobem hodnotit tykání v případě, kdy se

předpokládá jeho opětování na základě rovnosti, od případu, kdy opětování nepřipadá v úvahu (učitel - žák nebo starší muž - mladík v pracovním kolektivu). I v případě, že oboustranné tykání zdánlivě implikuje rovnost (rodiče - děti), neznamená to, že složky neverbální komunikace nebo i styl mluvního projevu neodlišuje tento vztah od případu věkově rovných přátel (dětí, eventuálně dospělých). I v těchto případech můžeme pozorovat snadno rozdíly podmíněné časově i regionálně. Tyto znakové struktury se tudíž chovají jako typické komplexní jednotky jak z hlediska funkčního, tak vývojového.

Charakteristickou vlastností norem chování je navíc to, že za určitých okolností nemusí být dodržovány nebo mohou být úmyslně porušovány, například se záměrem partnera urazit. Určitou volností volby jsou tudíž normy chování analogické stylistickým prostředkům jazyka. I této vlastnosti je nutno věnovat pozornost jak při popisu norem chování určitého etnika, tak při určování jejich úlohy v interetnické komunikaci, neboť okruhy, kdy se od dodržování norem upouští, se rovněž u různých etnik liší.

Při popisu a klasifikaci norem chování k nim tudíž budeme přistupovat jako k systémově podmíněným komplexním znakovým strukturám, majícím jak závazný, tak funkčně modifikovatelný charakter.

Poznámky:

1. Vasiljev, Ivo: K otázce norem chování. Český lid (v tisku).
2. Tamtéž, rkp. str. 6.
3. Srov. Lebra, Takie Sugiyama: Japanese Patterns of Behavior. The University Press of Hawaii, Honolulu 1979, str. IX.
4. Lebra, cituji dle Vasiljevová, Zdeňka: Mezilidské vztahy a normy chování v současné japonské společnosti. Přednáška v Národním muzeu 20.11.1985.
5. Tran Van Giau, Nhung giá trị tinh thần của dân tộc Việt Nam (Duchovní hodnoty vietnamského národa). Hanoi 1979.
6. Velmi inspirativní v tomto směru byly pro mne podněty ředitele Ústavu jazykovědy v Hanoji prof. Hoang Tue při osobním rozhovoru v srpnu 1985.
7. Vasiljev, Ivo, cit. d., pozn. 4.

Z. Hanzl, ÚEF ČSAV Praha
Vesnice a životní prostředí

K nejsledovanějším společenským jevům v současnosti patří kvalita životního prostředí, protože ve značné míře spolurozhoduje o dalším vývoji celé společnosti. Z hlediska celospolečenského zájmu je zcela přirozené, že uvnitř souboru otázek věnovaných dané problematice dochází k hierarchii, vycházející z naléhavosti řešení jednotlivých problémů. V popředí pozornosti jsou právě prámem zejména ty negativní vlivy civilizačního procesu, které nepříznivě ovlivňují rozsah a kvalitu zemědělského půdního fondu, lesních porostů, vodních toků, ovzduší a dalších přírodních složek. Úměrně s tím, jak společnost postupně přistupuje k řešení nejzákladnějších otázek vztahu mezi přírodou a vlastními hospodářskými zájmy, roste potřeba studia přímých i nepřímých důsledků působení narušeného životního prostředí na člověka. Jestliže priorita ve výzkumu a péči o životní prostředí zpočátku náležela přírodním vědám, v posledních letech prudce vzrostl význam technických, lékařských, společenských a dalších věd. Alespoň částečné zvládnutí rozsáhlé problematiky životního prostředí vyžaduje dnes spolupráci mnoha vědních oborů. To je podnět také pro etnografii, aby zvážila možnost vlastního příspěvku k dosud získaným vědomostem.

Jednou z otázek, jejichž řešení se může v této souvislosti věnovat, je vztah přírodních a umělých složek životního prostředí vesnice k společenskému - v širším

smyslu slova - životu jejích obyvatel. Ačkoli se uvedený vztah nevyznačuje rozsahem charakteristickým pro větší sídelní formy - města, zůstává smysluplná, na sociální bázi založená organizace jednotlivých složek jednou z podmínek harmonického rozvoje komunity, která zde žije. Protože všechny umělé a přírodní složky nemají a ani nemohou mít v rámci takto vzniklé sociálně prostorové struktury stejný význam, jsou hierarchizovány především s ohledem na způsob a rozsah uplatnění ve společenském životě vesničanů.

Ten se soustřeďuje zejména na návsi, která zvláště v minulosti tvořila jeho přirozené centrum. Uvedenou funkci zdůrazňují také veřejné a správní budovy, umístěné uvnitř návsi nebo po jejím obvodu. K někdejšímu sídlu místní správy, školy, kostelu, zastoupeného v nefarních osadách kaplí, požární zbrojnici, obchodu, hostinci nebo bývalé kovárně přibyla postupem času novostavba národního výboru, kulturního domu, nákupního střediska, mateřské školky atd. Význam návsi podtrhuje i její umístění uvnitř intravilánu, protože bývá většinou také prostorovým středem vesnické zástavby, dobře dostupným ze všech okrajových částí obce. Tam, kde náves z nějakého důvodu zmíněnou funkci neplní, nebo u vesnic jiného než návesního typu, přebírá její úlohu jiná složka životního prostředí. Uvedenému účelu často slouží objekt, kde sídlí místní správa, a jeho okolí.

Společenský život vesničanů zahrnuje i další přírodní a umělé složky jejich životního prostředí. Mnohé z nich se nacházejí v odlehlých částech obecního katastru. Patří k nim zejména nejrůznější druhy pracovního prostředí, jako je např. lesní úsek určený k těžbě dřeva nebo k zalesnění, obilný lán nebo řepné pole, louka, místní pískovna nebo kamenolom. Místem plánovitých i nahedi-

lých setkání jednotlivců i větších skupin jsou také polní a lesní cesty i okresní, případně státní silnice. V souvislosti s dojížděním části vesničanů do zaměstnání nebo na nákup do blízkého města získává v úloze místního střediska sociální komunikace stále větší význam i zástávka ČSAD, případně ČSD. Nejedna z nich je z provozních důvodů umístěna mimo vlastní obec.

Stranou vesnické zástavby, na křižovatkách polních cest a v lesních zákoutích, stojí i část sakrálních objektů a dalších drobných památek, které rovněž dosud plní některé funkce v sociálním a duchovním životě obyvatel vesnice. Jestliže dříve byly důležitou součástí církevních úkonů nebo majetkoprávních obyčejů, slouží dnes - zpravidla pro velkou estetickou působivost svého okolí - především k odpočinku kolemjdoucích nebo jako místo, kde se schází mládež. Také ona, podobně jako dospělí, mnohostranně využívá jednotlivé složky životního prostředí, ať již při nejrůznějších hrách nebo při plnění některých povinností.

Jakákoliv lidská činnost se odehrává v čase - což je v tomto případě důležitější - v určitém prostoru, provozování tradičních zvyků a obyčejů nebo novodobých slavností nevyjímaje. Realizace některých je omezena výhradně na vlastní vesnici, u dalších zahrnuje i její extravilán. Stejně jako formu jednotlivých zvyků a obyčejů ovlivňují sociální a ekonomické změny také prostor jejich konání. Zejména v souvislosti se stávající přestavbou sídelní sítě a v důsledku koncentrace zemědělské výroby provozují obyvatelé několika vesnic vybrané zvyky společně. Stejně postupují při oslavě státních svátků apod.

Specifickou podobu prožívání určitých prvků a složek životního prostředí představuje jejich začlenění do

folklórního repertoáru vesničanů, ať již s odkazem na historickou, nebo jen fiktivní událost. Zejména s tzv. smířčími kříži a božími mukami, ale také s odlehlými místy působícími na člověka svou tajuplností, bývá spojována řada lokálních pověstí. Jinou formu duchovního osvojení jednotlivých částí obecního katastru reprezentují místní toponyma, která nejenom usnadňují prostorovou orientaci v průběhu slovní komunikace, ale současně poskytují mnohé, i když jen nanejvýš kusé a neúplné údaje o skladbě přírodního prostředí, historických událostech, sociálním životě vesnice atd. Podobnou úlohu v minulosti plnily a místy dodnes plní rovněž příjmení "po doškách" či "po chalupách". Představovaly bezmála jakýsi sociální místopis dané vesnice, evokující v zasvěceném posluchači nejenom četné informace o současných i některých dřívějších držitelích usedlosti, ale také o jejich majetkových poměrech, společenském postavení a vykonávané profesi, případně též o jejich životních osudech a historii rodu.

Bylo by možné uvést ne jeden další doklad způsobu, jakým obyvatelé vesnice využívají - nebo v minulosti využívali - jednotlivé prvky a složky svého životního prostředí. Podat jejich vyčerpávající seznam však nebylo smyslem tohoto příspěvku, který je víceméně pouhou úvahou nad možnostmi studia životního prostředí vesnice jako společensky prožívaného prostoru, osvojovaného mimo jiné i prostřednictvím jevů, jejichž výzkumem se zabývá etnografie, případně folkloristika.

Jinou otázkou je, jak naznačené poznatky dále využít. Je-li vytvoření sociálně prostorové struktury nezbytnou součástí adaptace člověka v konkrétním prostředí, mohou být získané vědomosti s úspěchem využity např. při studiu procesu dosídlování českého pohraničí po r. 1945.

Ačkoli zdejší životní prostředí zůstalo - nepočítaje válečné škody - v úhrnu zachováno, s odchodem obyvatel německé národnosti zanikla nebo byla podstatně narušena již zmíněná struktura. Studium způsobu, jakým ji novoosídlenci obnovili, může přinést nejen cenný poznatek zejména s ohledem na její podíl při formování pocitu domova. A vybudovat v pohraničí nový domov pro sebe i rodinu, to bylo koneckonců cílem většiny příchozích.

Poznámka:

Předložený příspěvek ve zhuštěné formě a bez konkrétních příkladů reprodukuje některé myšlenky z části rozsáhlejší studie věnované sledovanému tématu. Z tohoto důvodu je zde uveden pouze výběr z použité literatury, bez přímých odkazů.

Černý, M., Lidé a místa (Příspěvek k pojetí domova v sociálních vědách). Životné prostredie 6, 1972, 229-234. Mentální orientace v prostředí soudobých sídel. Životné prostredie 10, 1976, 289-291.

Černý, V., Umělé materiální prostředí - svět hodnot. Životné prostredie 5, 1971, 157-160.

Jiříková, V. - Vařeka, J., Středočeská náves. Třebíz 1979.

Kolektiv, Prostranstvo i vřemja. Kijev 1984.

Mezera, A. a kol., Tvorba a ochrana krajiny. Praha 1979.

Slepička, A., Venkov a/nebo město. Praha 1981.

Stoklasa, J., Společenský rozvoj a životní prostředí. Praha 1983.

V. Kristen, ÚEF ČSAV Praha

K problematice výzkumu českých krajanů v Rakousku

Problém postupné etnické stabilizace naší vystěho-
valecké obce v Rakousku měl řadu výjimečných rysů, s ni-
miž se při studiu ostatních našich krajanů v zahraničí
nesetkáváme.¹⁾

Byla zde zejména specifická role Vídně v našem ná-
rodním životě projevující se nejsilněji od dob národního
obrození do 80. let 19. století, kdy Vídeň plnila úlohu
druhého aktivního kulturního centra s celonárodní působ-
ností ve vydávání novin a časopisů, knih i vědecké pro-
dukce. Této kulturní aktivitě byl ovšem neadekvátní vý-
voj ve školství, které za ní zaostávalo (teprve r. 1883
se podařilo otevřít první českou školu v Rakousku).

Ačkoliv příliv českého etnika do Rakouska v druhé
polovině 19. století představoval absolutně největší vy-
stěhovalecký proud našeho národa (jednalo se přibližně
i o polovinu jeho přirozeného přírůstku), nebyl většinou
českých politiků až do r. 1918 považován, vzhledem k
tehdejšímu státoprávnímu uspořádání, za zahraniční vy-
stěhovalectví, ale za vnitrostátní migraci.

Svědčí o tom nejen výroky tehdejších dělnických
a buržoazních politiků, ale i to, že české školství
v Rakousku bylo podporováno Maticí školskou. Ta též doto-
vala menšinové školství v tehdy poněmčeném českém po-
hraničí. Z tohoto pohledu vycházely i projekty na defini-
tivní organizační splnutí Matice s vídeňským spolkem
Komenský, které se však pro finanční potíže Matice nik-

dy neuskutečnily. Přitom politika tradicionalistické části české buržoazie ve svém státoprávním programu s rakouskými Čechy a jejich nacionálními právy nepočítala. Tím se lišila od stanoviska lidových mas, které podporu rakouských Čechů braly za svůj program, na který nelitovaly finančních obětí. Na jejich stranu se postavila i sociální demokracie a buržoazní strana realistů. V sociálně demokratické Září r. 1903 napsal A. Pravoslav Veselý: "Státoprávní politiku, která se statisíců Čechů v Dolních Rakousích a dvou miliónů Slováků zřídá, budeme rozhodně potíratí".²⁾

Podle obsahového zaměření např. vídeňského "Slovana", v němž se vyskytovala vedle tematiky české menšiny v pohraničí i rubrika věnovaná našim krajanům v zahraničí (zejména v USA), vídeňští Češi již v 80. letech 19. století správně chápali své postavení jako etnika zvláštního typu na hranici mezi oběma migračními pospolitostmi. V roce 1918, v souvislosti s rozpadem habsburské monarchie, se rakouští Češi takřka přes noc stali zahraničními krajaný. Současně začíná jejich první a nejmasovější reemigrace, přesahující svým počtem 100 000 lidí.³⁾ Mladá republika nebyla na tento příliv připravena a proto se objevily i z řad vídeňských Čechů často fantastické návrhy na stabilizaci rakouských Čechů i jejich nové sepětí se starou vlastí. Nebyly to jen ohlasy na mírovou konferenci a její přípravu; tyto návrhy vycházely z již dříve známých myšlenek - příkladem je studie hraběte Jana Harracha z roku 1876, mecenáše vídeňských Čechů.⁴⁾ Ve 20. letech se naši krajané musili rozhodnout, zda budou trvale žít v poválečném Rakousku a přijmou jeho občanství, nebo si ponechají české a perspektivně z Rakouska odejdou. S pomocí mladé republiky překonávali tehdejší nedostatek potravin, buďovalo se

střední školství, o němž si předchozí generace nedovolily ani snít. Sídlily snahy o sebepoznání, které známe již od 90. let. Právě ve dvacátých letech vzniká velká monografie F.A. Soukupa "Česká menšina v Rakousku", pojatá historicko-sociologicky. V meziválečné době se vytváří při Ústřední knihovně Komenského pod správou jejího ředitele Jana Heyera i menšinový archív. Bohatá literatura z této doby, přehledy viensíí, vyvolávají skepsi, zda je ještě účelné zabývat se staršími dějinami našich krajanů, zda již nejsou dostatečně zpracovány.

Jestliže se blíže seznámíme s tím, co bylo uděláno, zjistíme, že právě opak je pravdou. S větším časovým odstupem můžeme nejen sine ira et studio přehodnotit vývoj české menšiny, ale zabývat se i oblastmi, které byly při jejím výzkumu zanedbávány. Platí to zejména o etnografickém výzkumu českého etnika v Rakousku. Je pravda, že první terénní výzkumy zde byly podniknuty již v první polovině 90. let 19. století v souvislosti s přípravou Národopisné výstavy československé. Odpovídaly ale velmi zúženému pohledu na objekt naší vědy. Dr. Josef Karásek a JUC Josef Urban se zaměřili jen na výzkum českých vesnic tehdejšího Valticka a Vitorazska.⁵⁾ Etnografické studium měst a zejména dělnické třídy, tvořící mezi našimi vystěhovalci většinu, nebylo ani započato. Tehdejší oficiální badatelé se spokojovali jen s přehledem spolků, a to ještě upravovaným podle politické orientace autora.

Je nesporné, že výzkum Valticka a části Vitorazska má svůj význam i dnes. Může odpovědět na několik otázek najednou. Vždyť teprve po roce 1918 byly obě oblasti (Vitorazsko jen zpoloviny) připojeny k ČSR. Zejména obec Poštorná u Břeclavi sehrála důležitou roli v boji rakouských Čechů za národní školství v 70. a 80. letech 19. století. Je proto škoda, že obě oblasti nebyly zahrnuty do

prováděného výzkumu etnických procesů v pohraničí. Vitorazsko patřilo do r. 1918 k velmi aktivním oblastem Dolnorakouského zemského výboru Československé strany sociálně demokratické. V Českých Velenicích existovala dokonce i ženská organizace této strany.⁶⁾

Pro české dělnictvo, usídlené většinou na okraji rakouských městských aglomerací, kde bylo levnější nájemné i potraviny, byla do r. 1918 příznačná velká fluktuace. Městy procházeli vandrovní, chodili sem za kvalifikací učni a tovaryši, za službou služky. Zedníci a cihlářští dělníci pravidelně sezónně migrovali z jižních Čech a Moravy. Některá odvětví však byla již od 80. let 19. stol. nejen fakticky, ale i právně ve Vídni zcela v rukou českých dělníků; jedná se zejména o obuvníky, později krejčí a truhláře.⁷⁾ Hlavními centry českého dělnického vystěhovalectví byly krom Vídne také Linec a Štýrský Hradec. Do Štýrského Hradce již ve druhé polovině 19. století směřovali jihočeští kováři, kteří zde získávali novou kvalifikaci průmyslových zbrojířů, jak víme z pamětí Vlčkových nebo Beerových.⁸⁾

Málo pozornosti bylo v minulosti věnováno vlastnímu sociálně etnickému postavení našich vystěhovalců v tehdejší rakouské městské společnosti. Dnes můžeme konstatovat, že se původně podobalo situaci zahraničních dělníků (Gastarbeiterů) v dnešních západních zemích. Byli zahrnováni posměšky a teprve postupně si svou stále více převažující kvalifikovanou prací získávali společenskou prestiž.⁸⁾ Ve společensky podřadných pracech je nahradili Poláci a Italové. Zde se otvírá velký prostor pro výzkum způsobu života našich dělníků v Rakousku, protože zejména Vídeň a velká průmyslová centra v zemi patřila ke kolébce naší dělnické třídy i jejího hnutí. Těžko můžeme znát historický vývoj české dělnické třídy, neznámeli dobře etnografii české Vídne.

Život českého vystěhovalce v Rakousku byl zároveň určitým adaptačním filtrem, jímž procházel český dělník, většinou z jižních Čech, na cestě k zámořskému vystěhovalectví do USA a států jižní Ameriky. Do USA, kde byly pro dělníky tehdy lepší podmínky, se od 80. let 19. století vystěhovali nejen vůdcové našeho proletariátu (často odcházející přímo z Vídně), zachraňující se před pronásledováním, ale i tisíce dělníků různých politických názorů.⁹⁾ Tím docházíme k nutnosti studovat zároveň české dělnictvo v USA, Rakousku i ve vlasti, protože bylo navzájem propojeno množstvím informačních, ideových i finančních kanálů.

Jak se podařilo dokázat, Vídeň spolu s Terstem sloužila i jako základna k výpravám našich vandrovních, podporovaných zejména již od 40. let 19. století českými františkány, na Blízký východ, do Palestiny, Libanonu a Egypta.¹⁰⁾ Tím Vídeň plnila i roli pojítka našich zemí s Orientem.

Dalším tématem vhodným ke zpracování je reemigrace rakouských Čechů po roce 1945, která směřovala většinou do průmyslových středisek našeho pohraničí (např. do Liberce). Je třeba nezapomínat ani na odbojovou činnost našich rakouských krajanů, kteří jako první část našeho národa byli vystaveni fašistickému teroru. Etnografie může přinést mnoho nových poznatků i při studiu současného života českých krajanů v Rakousku, vyjevit jejich současné i budoucí kulturní potřeby, pomoci při posilování jejich národního vědomí. Jestliže na tři milióny dnešních obyvatel Rakouska má české nebo slovenské předky, je to jeden z nezanedbatelných motivů v tradici našich vzájemných vztahů.

Poznámky:

1. Kristen, V.: Základní etapy vývoje české menšiny v Rakousku, (v tisku) 1985.
2. Veselý, A.P.: České státní právo, Zář, 20.8.1903.
3. Hůrský, J.: Vystěhovalectví a asimilace, Demografie, 5, 1963, s. 227-234.
4. Harrach, J. hrabě: O budoucnosti a světodějinném povolání Slovanů. Čas. Musea (Musejník), 1876, s. 537-545.
5. Sborník Čechů dolnorakouských, Vídeň 1895.
6. Archív ÚV KSČ, fond Československá sociální demokracie.
7. Bude Vídeň česká?, Slovan 1887, č. 6., s. 12.
8. Vlček, F.J.: Povídka mého života. Praha, 1929, s. 53-68. Beer, A.: Na vandru, Praha 1973, s. 64-81.
9. Kristen, V.: České a slovenské dělnictvo v 80. letech 19. století v Rakousku a jeho integrační úloha v krajském hnutí. Sborník ref. vědecké konference "Čeští a slovenští vystěhovalci a krajské hnutí (Dějiny a současnost)", Praha 1985, (v tisku).
10. Kristen, V.: Dopis českého vandrovního z Orientu - neznámý pramen Tylova Strakonického dudáka. Sborník ref. vědecké konference "Národ, lid, divadlo", 1983 (v tisku).

J. Rouřlová, ÚEF ČSAV Praha
Devadesát let od otevření Národopisného muzea
československého

Myšlenka vytvoření Národopisného muzea československého se zrodila spolu s ideou velké národopisné výstavy na počátku 90. let 19. století. Zejména F.A. Šubert, místopředseda hlavního výboru národopisné výstavy, od počátku příprav výstavního podniku zdůrazňoval nutnost trvalého uchování připravovaných sbírek ve vlastním muzeu. V září 1893 napsal jménem výkonného výboru národopisné výstavy žádost majitelům paláce Nosticů na Příkopě č. 12, Arnoštu hr. Sylva-Tarouccovi a jeho manželce Marii roz. Nosticové a v listopadu byla sepsána nájemní smlouva, která na deset let propůjčovala bezplatně šest místností v prvním patře paláce budoucímu národopisnému muzeu.¹⁾ Pro přípravné práce bylo počátkem listopadu vytvořeno sedmičlenné kuratorium, jehož pět členů vybral výkonný výbor a dva Národopisná společnost československá, která měla založení národopisného muzea jako jeden z nejdůležitějších bodů svého programu. Obě korporace měly společně až do rozpuštění výkonného výboru národopisné výstavy připravovat otevření muzea. Předsedou a vrchním inspektorem kuratoria byl zvolen Zeyer, tajemníkem a pokladníkem Kovář, kustodem Plischke. Jednotlivé muzejní odbory dostali na starost Herain, Šubert, Matiegka a Niederle.²⁾

18. ledna 1894 byl na schůzi kuratoria schválen program muzea, který byl na návrh L. Niederla "čistě li-

dopisný", aby nedocházelo k tříštění zájmů a konkurenčním neshodám, protože vedle připravovaného muzea tu již existovala "selská síň" v Muzeu království českého a sbírky československého národopisu v Náprstkově muzeu. Jako ústav plnící odlišné úkoly od muzea zemského mělo Národopisné muzeum československé po zahájení činnosti možnost požádat o zemskou subvenci.

Program pojatý do dvanácti oddílů měl zachovat vše, čím lze zobrazit život vesnického lidu, včetně prostředí, které dalo jeho životu určitý ráz. Podle tohoto programu byla vymezena jednotlivá oddělení: 1. Antropologické, 2. Demografické, 3. Zeměpisné - jako přidružené odd. pomocné, 4. Jazykové, 5. Zvykoslovné, 6. Lidopisná literatura, 7. Lidové drama, 8. Lidová hudba a píseň (nápěvy, slova, tance), 9. Lidové kroje a lidové vyšívání, 10. Obydlí a stavby lidové, 11. Zaměstnání lidu, 12. Duchovní kultura lidu vůbec.³⁾

V únoru 1894 vydal výkonný výbor národopisné výstavy provolání ve prospěch národopisného muzea, ale to nemělo větší ohlas. Bylo třeba rozšířit agitaci a zapojit i venkovské národopisné odbory. Nesmírný kus práce vykonával L. Niederle, který jako zástupce výkonného výboru podnikal agitační cesty po venkově a účastnil se krajinových výstavek a sjezdů na Moravě a Slovensku, kde usilovně sbíral národopisné předměty pro výstavu i muzeum.⁴⁾ Také proto na něj padla volba, když bylo potřeba do čela vznikajícího muzea postavit osobnost, schopnou dokončit tento nelehký úkol. Na schůzi kuratoria 5. března 1895 byl L. Niederle na návrh A. Matiegky na jeden rok zvolen správcem muzea.⁵⁾ Pokračoval ve veřejné agitaci a práci pro muzeum. Při podrobném soupisu majetku se snažil zjistit, které z cenných předmětů připravených pro výstavu nejsou ještě ve vlastnictví muzea a nelitoval času,

aby se spojil s jednotlivci, kterým patřily. Předměty, které nebylo možno získat, byly fotografovány. V srpnu předložil Niederle kuratoriu návrh stanov, které se po podrobném rozpracování komisí (složení Hostinský, Scheiner, Niederle) a schválení v prosinci 1895 staly organizačním řádem Národopisného muzea československého. Komise zhodnotila a rozpracovala program muzea, jeho zaměření, způsob správy, získávání finančních prostředků trvání muzea a změnu statutu.⁶⁾

Důležitou akcí, která přispěla ke sjednocení činnosti ve prospěch nového muzea, byl sjezd přátel českého národopisu, konaný 29. září 1895 v koncertní síni na výstavišti za účasti asi 200 předních pracovníků z oblasti národopisu. Přijatá rezoluce uložila kuratoriu muzea: 1. aby vši silou pečovalo o záchranu památek na výstavě vystavených i dosud nesesbíraných, pokud spadají v přijatý program muzejní,

2. aby ihned po skončení výstavy přistoupilo k instalaci získaných památek v místnostech muzea na Příkopě a činilo příslušné kroky k získání vhodných místností vedlejších, způsobilých k dočasnému uložení velikého počtu národopisných předmětů, pro něž místnosti muzea na Příkopě nestačí,

3. aby pečovalo usilovně o docílení toho, aby Národopisné muzeum československé bylo převzato co nejdříve ve správu veřejnou (zemskou nebo obecní),

4. aby byl získán dostatečný fond k udržování muzea pomocí subvence zemské, státní a jiných prostředků,

5. aby kuratorium neustalo starati se o získání nebo zbudování vlastní budovy pro muzeum.⁷⁾

Sjezd se zabýval také záchranou výstavní dědiny, která se měla stát podle vzoru stockholmského skansenu součástí muzea. Výkonný výbor výstavy a Národopisná spo-

lečnost československá byli zplnomocnění učinit všechny potřebné kroky, aby celá výstavní dědina byla zachována.⁸⁾

Neméně důležitá byla otázka poměru centrálního muzea k menším krajinským, kterých při přípravách i během národopisné výstavy vzniklo veliké množství. Kuratorium Národopisného muzea československého přes uznání jejich důležitosti doufalo, že pochopí význam pražského muzea a přispějí ze svých sbírek k jeho obohacení.

Při instalaci exponátů v Nostickém paláci se ukázalo, že získání dalších skladovacích místností a zejména větší budovy je nezbytné, protože z celkového množství shromážděných předmětů bylo možno vystavit jen malou část (např. ze 170 krojových figurin jen 50, z modelů staveb jen polovinu stejně jako výšivek, nábytku a nářadí asi jednu osminu.⁹⁾

Omezeným možností bylo potřeba přizpůsobit způsob instalování sbírek. V prvním poschodí paláce v místnosti nad hlavním schodištěm byly umístěny modely lidových staveb, ve druhé nábytek, nářadí a náčiní hospodářské a domácí, u oken byly vystaveny předměty dokumentující lidovou literaturu, písně a hudbu. Poslední z místností vedoucích do nádvoří paláce byla "síně keramiky", kde byla instalována rozsáhlá expozice hlíněných a skleněných předmětů všeho druhu. Tři veliké síně směřující na Příkopy byly pojaty souborně jako "síně česká", "síně moravská" a "síně slovenská". Figuriny v krojích byly sestaveny do "zvykoslovných" skupin tak, aby bylo podle možnosti dodrženo rozdělení podle krajů, stejně jako u vystavených výšivek. Centrálním motivem "moravské síně" byla jízda králů, která však nemohla být provedena v takovém rozsahu jako na národopisné výstavě.¹⁰⁾

Právě rok po zahájení národopisné výstavy, 15. května 1896, bylo Národopisné muzeum československé slavnost-

ně otevřeno za účasti vysoké šlechty, zástupců vlády, samosprávy zemské, okresní i obecní a řady významných osobností z oblasti školství, vědy a umění. Rozsahem svých sbírek se zařadilo mezi největší muzea Evropy.

Problematikou vzniku a otevření Národopisného muzea československého se zabývalo několik předních etnografů a folkloristů. Nejvýznamnější příspěvky vyšly z pera F.A.Svobody, D.Stránské, H.Johnové a A.Plessingerové.

Poznámky:

1. Viz Brouček, S.: České národopisné hnutí na konci 19. století. Praha 1979, s. 113 a pozn. č. 141, 142.
Zpráva o činnosti Národopisného muzea československého. Večerní noviny, 14. ledna 1896. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 17.
2. Schůze kuratoria 12. ledna 1894. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 12 a ČL 3, 1894, s. 256.
3. Schůze kuratoria 18. ledna 1894. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 12. Srv. též Národní listy, 23. srpna 1895, Večerní noviny, 14. ledna 1896. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 17.
4. Brouček, S.: c.d. s.77-125.
5. Schůze kuratoria 5. března 1895. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 12.
6. Schůze kuratoria 3. prosince; tamtéž.
7. Rezoluce sjezdu (29. září 1895). ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 17.
8. Tamtéž.
9. Národopisné muzeum československé otevřeno. Příloha "Pražského ilustrovaného kurýra" k číslu 135 ze dne 16. května 1896. ÚA ČSAV, fond NVČ, kart. 17.
10. Srv. Národní politika 3.5.1896; tamtéž.

Z P R Á V Y

Osmdesátiny arch. Ladislava Štěpánka

Čestný člen NSČ při ČSAV a nositel titulu Zasloužilý pracovník kultury arch. Ladislav Štěpánek se 28. července 1986 dožívá osmdesáti let. Jubilant rozvíjel v NSČ pod vedením doc. V. Pražáka v 50. a na počátku 60. let rozsáhlou výzkumnou národopisnou činnost hlavně v zátopových oblastech a v Severočeském hnědouhelném revíru. Bohatý materiál z těchto záchranných výzkumů (popisy, kresby, foto) je dnes uložen v ÚEF ČSAV, fond NSČ. Velkou část svých výzkumů, zaměřených především na lidové stavitelství, L. Štěpánek publikoval hlavně v Českém lidu a ve Vědeckých pracích Zemědělského muzea. Napsal také desítky populárních článků o lidovém stavitelství pro různé časopisy a denní tisk. Soustavně také propaguje práci NSČ při ČSAV, v níž před mnoha lety prosadil a dlouho také organizačně zajišťoval a řídil přednáškovou činnost, která je dodnes nedílnou součástí pracovního plánu společnosti. Ladislav Štěpánek stejně jako v minulosti i dnes pracuje - především v oblasti ochrany památek lidové architektury - s nadšením a krajní obětavostí. A nám nezbývá než jubilantovi popřát jménem národo-

pisné obce pevného zdraví a neutuchajícího zájmu o národopisnou práci, která se mu stala hlavní náplní jeho života.

Josef Vařeka

Jubileum PhDr. Heleny Johnové, CSc.

Předsedkyně NSČ při ČSAV Helena Johnová se v letošním roce dožívá význačného životního jubilea (nar. 13.IX 1926 na Mělníce). Po zakončení studií na filozofické fakultě UK v Praze (obor národopis - dějiny umění) nastoupila do národopisného oddělení Národního muzea v Praze, v jehož čele stanula roku 1964. O čtyři roky později byla jmenována ředitelkou Historického muzea Národního muzea v Praze a tuto náročnou funkci zastává dosud. Jubilantka věnuje značné organizační úsilí také Národopisné společnosti, kterou řídí už od roku 1970. Během šesti funkčních období H. Johnové se v NSČ především dále rozvíjela činnost dopisovatelů NSČ, byly aktivizovány odborné komise, došlo k obnovení Národopisného věstníku československého, prohloubila se spolupráce se Slovenskou národopisnou společností při SAV a úspěšně probíhala valná shromáždění spolu s vědeckými konferencemi. V rámci své vědecké práce, zaměřené především na otázky lidového výtvarného umění (jmenovitě lidového šperku), výroby, lidového interiéru, nábytku a národopisné muzeologie, napsala H. Johnová také několik příspěvků o činnosti NSČ při ČSAV a článek k 70. výročí Národopisného věstníku československého, kde je v současné době členkou redakční rady. Jménem celé národopisné obce přeje Dr. Heleně Johnové hodně zdraví a dalších úspěchů v národopisné práci.

Josef Vařeka

Životní jubileum Ivy Heroldové

Šedesáté narozeniny (31.XII.1986) zastihují PhDr. Ivu Heroldovou, CSc. uprostřed badatelské a vědeckoorganizační činnosti, neboť pod jejím vedením byla právě dokončena maketa díla o etnických procesech v novoosídleneckém pohraničí ČSR. Jubilantka se záhy po ukončení studia na filozofické fakultě UK v Praze věnovala i netradičním tématům etnografie, k jejichž zpracování si musela hledat nové metodické přístupy a stanovit nová teoretická kritéria. Ve výzkumu se ubírala nevyšlapanými cestami, jako po stopách českých exulantů v Polsku nebo při realizaci systematických národopisných výzkumů Čechů v Jugoslávii. Výsledkem těchto studií jsou desítky průkopnických publikací o životě a kultuře českých exulantů z 18. století a lidové kultuře Čechů ve Slavonii, Bosně a jižním Banátě; zvláště významná je její kniha *Válka v lidovém podání (Národně osvobozenecký boj volyňských a jugoslávských Čechů)*, vydaná v ÚEF ČSAV roku 1977. Z tradičních témat zpracovala lidovou stravu pro Československou vlastivědu, vesnickou poddanskou rodinu v Čechách v době národního obrození, svatební obyčeje aj.

Dr. Iva Heroldová je dlouholetou členkou NSČ při ČSAV a vzhledem ke své specializaci a dosaženým badatelským výsledkům v oblasti studia lidových zvyků a obyčejů byla hlavním výběrem NSČ jmenována předsedkyní této komise v NSČ. Vysoce oceňujeme vědeckou i organizační činnost dr. I. Heroldové v oblasti národopisu a přejeeme jubilantce mnoho dalších úspěchů v životě i v práci.

Josef Vařeka

PhDr. Zdeněk Mišurec šedesátiletý

Jubilant se narodil 18. října 1925 v Malenovicích v učitelské rodině, jejíž kulturní prostředí jistě ovlivnilo jeho další osudy. Po gymnasijských studiích v letech 1936 - 1944 byl totálně nasazen a po osvobození studoval na filozofické fakultě KU v Praze hudební vědu a národopis. Studia zakončil v r. 1952 disertační prací "První etapa vývoje národopisného výzkumu Moravského Valašska" (Praha 1952). Po několika zaměstnáních, mezi jiným v Krajském vlastivědném středisku v Gottwaldově (1956 - 1959) a v Ústředí lidové umělecké výroby v Praze (1960 - 1963), nastoupil v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze, kde pracuje dosud ve středisku vědeckých informací, jež několik let i vedl.

Jubilant je historiografem národopisné vědy, jak ukazují např. zpracování komentované edice rukopisného materiálu L. Janáčka v ÚEF ČSAV i práce další včetně jeho práce disertační, a pak systematikem národopisných informací. Tu usiluje hlavně o klasifikaci a zpracovávání informací pro strojové systémy, jak ukazuje jeho systém informací pro biologii sídelní jednotky nebo publikace "Formální metody zpracování dokumentace lidových staveb" (se Z. Zastávkou, 1977) a "Klasifikační systém "lidová stavba" (se Z. Zastávkou a J. Vajdišem, 1982).

Jubilant je také rozeným muzikantem. Toto muzikantství ho přivedlo ke spolupráci s hudebními soubory, např. Slováckým krúžkem, Vycpálkovým tanečním souborem aj., kde hrával na basu. V současnosti je kontrášem a dramaturgem pražské cimbálové muziky Dolina. Pro soubory také vydával populární edice písní a tanců, např. Zbojnické písně a tance (s F. Bonušem, B. Kosem a V. Klusákem, 1951) nebo Veselo muziko, ešče lepší bude (1954) a spolu-

pracoval s oddělením lidových písní Čs. rozhlasu. Pro veřejnost je určena i reedice Erbenovy sbírky. Do dalších let hodně zdraví a spokojenosti!

Vladimír Scheufler

Zemřel profesor Jiří Trejbal

Dne 26. září 1985 zemřel ve věku 84 let čestný člen Národopisné společnosti československé profesor Jiří Trejbal.

Jiří Trejbal se narodil 2. dubna 1901 v Kounově na Rakovnicku. V r. 1924 ukončil studium na Akademii výtvarných umění v Praze a odešel na Slovensko. V Prešově až do r. 1936 působil jako středoškolský profesor výtvarné výchovy a matematiky na zdejším gymnáziu. Od r. 1936 až do důchodu učil na gymnáziu a později na Střední průmyslové škole strojní v Jičíně.

Inhed po svém příchodu do Jičína se zapojil do vlastivědné práce. Stal se členem jičínského Muzejního spolku. Od 40. let pilně pořizoval fotodokumentaci lidové architektury a hmotné kultury na Jičínsku. Jeho zásluhou nyní Okresní muzeum v Jičíně vlastní přes 1500 kusů negativů z velké části dnes již nedochovaných nebo přebudovaných objektů lidové architektury.

Hlavní doménou Trejbalova národopisného zájmu se stala historie sušení ovoce a s ní spojených objektů sušáren. Důkladně analyzoval sušárny na Slovensku, na Slánsku a ve východních Čechách.¹⁾

Při svém terénním výzkumu se Trejbal zaměřil nejen na fotografické podchycení objektů lidové architektury, ale systematicky také dokumentoval lomenice na Jičínsku a jejich záklopy.²⁾

Pro okresní muzeum sbíral hlavně zemědělský inventář, a tak je dnes v muzeu shromážděna jedinečná sbírka srpů, kterou Trejbal zároveň vědecky zhodnotil.³⁾

Spolupracoval s odbornými a vědeckými pracovišti - zpočátku s Českou akademií věd a umění, později s ÚEF ČSAV Praha a se Zemědělským muzeem Praha. Proto část jeho rukopisných prací je dnes v těchto institucích uložena.

Profesor Trejbal patřil mezi ty nadšené vlastivědné pracovníky, kteří všechna svůj volný čas věnovali poznání způsobu života venkovského lidu a za vše, co v této oblasti vykonal, mu patří velké poděkování a úcta.

Poznámky:

1. Sušárny ovoce na Slovensku (I. část). In: Zborník Slovenského národného múzea 67, Etnografia 14, 1973, s. 107-178.

Sušárny ovoce na Slovensku (II. část). In: Zborník Slovenského národného múzea 68, Etnografia 15, 1974, s. 110-174.

Sušárny ovoce (III. část). In: Zborník Slovenského národného múzea 69, Etnografia 16, 1975, s. 128-169. Třebízské sušárny. Třebíz 1979, 49 s.

2. Z historie nápisů na stavbách Sobotecka. In: Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (zvláštní otisk) 5-6, 1970.

3. Dva obilní srpy z Libáně. In: Listy Starohradské kroniky 3, 1980, č. 3, s. 39-42.

Zdobný obilní srp v muzeu na Humprechtě. Rukopis, archiv Okresního muzea v Jičíně, 1980, 10 s.

Obilní srpy z muzeí v jičínském okrese. Rukopis, archiv Okresního muzea v Jičíně, 1980, 35 s. (Součástí

rukopisu je 30 kusů tabulek.)
Zubáky z Pecky. Dodatek k vlastivědné studii Obilní
srpy z muzeí v jičínském okrese. Rukopis, archiv Ok-
resního muzea v Jičíně, s. 36-41.

Dagmar Lachmanová

Zhodnocení velkého dotazníku č. 20 - Dělnické bydlení

Dopisovatelé NSČ při ČSAV byli poprvé pověřeni vyplněním takto široce koncipovaného dotazníku, v němž některé otázky byly formulovány poprvé. Rovněž tak autor dotazníku pracoval s tímto materiálem poprvé. Jde o tematický okruh, kterému byla sice již věnována pozornost badatelů (a to jak výzkumy, tak i studiem archívních materiálů), avšak pomocí dotazníků bylo toto téma zkoumáno prakticky poprvé. Vycházelo se ze skutečnosti, že právě dopisovatelé NSČ budou mít možnost na tyto otázky odpovědět sami (vzhledem ke svým zkušenostem i zájmům o dějiny svého místa), případně si informace opatřit u jiných, především starších občanů. Všechny tyto předpokládané skutečnosti se pak plně odrazily ve vyplněných dotaznících.

Smyslem dotazníku zasílaného dopisovatelům bylo především doplnit naše informace o rozložení dělnického obydlí v ČSR a získat podklady pro kartografické zpracování těchto údajů. Dotazník vycházel z potřeb práce oddělení etnografie dělnictva ÚEF ČSAV Praha, které se národopisným výzkumem dělnické třídy zabývá od sedmdesátých let. Dotazníky se stanou zároveň významným podkladovým materiálem pro připravovanou souhrnnou práci o životě a kultuře českého dělnictva v letech 1848 - 1939.

Dotazníky splnily svůj účel, mnohé přinesly zajímavé a cenné údaje o dělnickém bydlení v četných lokalitách, o nichž nebylo z tohoto pohledu známo nic nebo velice málo (kupř. údaje o dělnickém bydlení ve vyřazených vagónech). V některých případech šlo o zjištění nových forem dělnického bydlení i o dosud neznámé obydlí některých sociálně-profesních skupin dělnictva (možno v této souvislosti uvést kupř. kolonii domků pro havíře-penzisty v Orlové).

Některým dopisovatelům se zdál námi koncipovaný dotazník příliš složitý (nemohli se v něm ihned orientovat), proto uvedli pro větší přehlednost odpovědi na přiloženém listu. Protože záměrem autorů bylo u všech čtyř základních forem dělnického bydlení získat co nejvíce jednotných informací, které by pak bylo možné porovnat, uváděly se u každé formy dělnického obydlí vždy stejné údaje. Tímto se některým dopisovatelům omlouváme za jisté nepřehledné členění některých pasáží dotazníku, které vyplynulo jak z jejich uvedených názorů, tak i ze samotného vyplňování dotazníku.

Dotazníky nám také rozšířily vědomosti o bydlení sezónního zemědělského dělnictva přicházejícího za prací převážně ze Slovenska, dále o bydlení dělnických rodin ve vesnické zástavbě - v obecních domech, pastouškách, chudobinci a o bydlení v některých typech nouzového obydlí (kupř. bydlení ve vinařských sklepích v Moravanech na okrese Hodonín). Dotazník též v jednom případě (Rájec-Jestřebí, o. Blansko) upozornil na rozdíly bytových poměrů zemědělského dělnictva na šlechtickém velkostatku a zámeckých zaměstnanců. Bude nutné v budoucnu věnovat pozornost i otázkám domové (bytové) výstavby na vesnici v průběhu dvacátých až třicátých let, kdy se zde odrážely snahy a úsilí předních architektů a projekto-

vých organizací o levný a přitom moderní a zdravý byt pro dělnictvo a méně majetné obyvatele, jak na to upozornil dotazník z obce Pravonín na okrese Benešov. Dotazníky prokázaly i známý fakt, že nejrozšířenější formou dělnického obydlí na vesnici (dělníků, kovozemědělců, zemědělských dělníků) bylo bydlení ve vlastních domech (bytový fond tradiční vesnice) či později v budovaných dělnických rodinných domcích.

Dotazníky přispěly i k osvětlení rozdílů mezi bydlením mistrů a dělníků v téže formě dělnického obydlí a téže lokalitě. Dotazníkové materiály zkvalitnily informace o bydlení kovozemědělců v mnoha oblastech. Přispěly i k doplnění místního názvosloví pro určitý typ dělnického obydlí kupř. tzv. "bačalárny" - název prostoru sloužícího pro ubytování sezónního zemědělského dělnictva ze Slovenska v některých částech Slovácka.

I když byl tento dotazník zaměřen výhradně na bydlení průmyslového (továrního) dělnictva, mnozí informátoři, pokud se tato obydlí v jejich obci nenalézala, uváděli údaje o bydlení zemědělského (deputátního) dělnictva, což také přineslo řadu potřebných poznatků, jelikož tato skupina dělnictva byla oproti továrnímu dělnictvu nepoměrně méně zkoumána. Přesto, že se připravoval dotazník speciálně zaměřený na obydlí zemědělského dělnictva, uvítali jsme nevšední zájem dopisovatelů o tuto problematiku.

Z celkového množství rozeslaných dotazníků (222) jich NSČ obdržela 108, z nich pak bylo možno použít pro náš záměr 85. Kvalita získaných odpovědí byla závislá zejména na skutečnosti, zda se určitá forma dělnického bydlení vyskytovala v daném místě či ne, i na možnostech dopisovatelů získat z místa či jeho bližšího okolí námi požadované informace. Někteří dopisovatelé uvedli odkazy na jiná místa s dělnickým obydlím nacházející se v okolí

jejich bydliště. Tyto údaje jsou pro nás velice cenné a přispějí tak dílčím způsobem ke zmapování dělnických kolonií a dalších forem bydlení.

Všechny obdržené vyplněné dotazníky jsou pro nás cenným a mnohdy i prvním či novým zdrojem informací o dělnickém bydlení v určité lokalitě. Je pochopitelné, jak již bylo výše uvedeno, že všechny dotazníky nemohly přinést vyčerpávající a úplné informace (jako kupř. dotazníky z Opočna a Vyškova-Dědic).

Chtěli bychom touto cestou všem dopisovatelům poděkovat za splupráci a popřát jim mnoho pevného zdraví a úspěchů v další práci.

Lubomír Procházka

S T A N O V Y

Národopisné společnosti československé při ČSAV

V zájmu pokrokového rozvoje a cílů československé vědy stanovených Komunistickou stranou Československa byla utvořena Národopisná společnost československá (NSČ) při Československé akademii věd, jež se spravuje těmito stanovami:

Základní ustanovení

Čl. 1

(1) Národopisná společnost československá při Československé akademii věd (dále jen NSČ při ČSAV) je dobrovolná výběrová organizace vědeckých, vědecko-pedagogických a odborných pracovníků oboru etnografie a folkloristiky sdružených ke společné činnosti, jejímž účelem je dle celkové koncepce československé vědy se podílet na dalším rozvoji a zvyšování úrovně oboru etnografie a folkloristiky v Československé socialistické republice a na koncepční činnosti jakož i na realizaci, propagaci a popularizaci výsledků vědeckovýzkumné činnosti ve společenské praxi.

(2) NSČ při ČSAV je společenskou organizací podle zákona č. 68/1951 Sb.; společnost je k ČSAV přidružena

rozhodnutím prezidia ČSAV na XXIII. zasedání, bod VII.
ze dne 19.10.1956.

Čl. 2

(1) Samostatnou součástí NSČ při ČSAV je Slovenská národopisná společnost (SNS) při Slovenské akademii věd (dále jen SNS při SAV).

(2) SNS při SAV je organizací podle zákona č. 68/1951 Sb.; společnost je k SAV přidružena rozhodnutím předsednictva SAV na V. zasedání, usnesení 1/2 ze dne 14. 12.1960.

Čl. 3

(1) Sídlem NSČ při ČSAV je Praha.

(2) NSČ při ČSAV působí na celém území ČSSR. Na území Slovenské socialistické republiky prostřednictvím Slovenské národopisné společnosti při SAV.

Čl. 4

Podrobnosti vztahu NSČ při ČSAV a SNS při SAV podle čl. 2 těchto stanov se řídí písemnou dohodou s hlavním výborem SNS při SAV.

Čl. 5

(1) Ve své činnosti se NSČ při ČSAV řídí cíli hospodářského, kulturního a sociálního rozvoje vyspělé socialistické společnosti, stanovenými Komunistickou stranou Československa.

(2) Hlavní zásady činnosti NSČ při ČSAV stanoví prezidium ČSAV v dohodě s předsednictvem SAV.

Úkoly NSČ při ČSAV

Čl. 6

(1) NSČ při ČSAV plní zejména tyto úkoly:

- a) podporuje rozvoj etnografie a folkloristiky podněcováním vědecké a vědeckopopulární práce s šířením nových poznatků do praxe;
- b) orientuje v souladu s hlavními úkoly ČSAV zájem členů na řešení těch otázek oboru, které jsou obzvláště významné z hlediska celospolečenských potřeb socialistické výstavby státu v daném časovém období;
- c) rozvíjí prognostickou činnost, organizuje, prohlubuje a koordinuje spolupráci svých členů působících ve vědě a praxi;
- d) poskytuje podle svých možností svým členům pomoc při jejich odborné práci;
- e) přispívá zaměřením své činnosti^k zvyšování odborné a ideologické úrovně svých členů;
- f) přispívá svojí činností^k zvyšování odborné úrovně svých členů, kteří začínají v oboru pracovat;
- g) může dávat příslušným odborným pracovištím a orgánům podněty k opatřením týkajícím se rozvoje oboru.

(2) NSČ při ČSAV spolupracuje v rámci uzavřených smluv podle možností se zahraničními společnostmi obdobného zaměření, především s vědeckými společnostmi působícími v socialistických státech.

Čl. 7

(1) Ke splnění svých úkolů NSČ při ČSAV:

- a) pořádá anebo spolupřádá vědecké a pracovní konference, přednášky, diskuse, kursy, zájezdy apod.;
- b) vyjadřuje se k vědecké a publikační činnosti v oboru etnografie a folkloristiky, iniciativně se podílí na publikační praxi a na provádění ediční politiky;
- c) může vydávat pro své potřeby publikace mající vztah k činnosti NSČ při ČSAV;
- d) může vypisovat soutěže a oceňovat významné výsledky.

(2) Orgány NSČ při ČSAV a orgány SNS při SAV koordinují pořádání jednotlivých akcí uvedených v odst. 1.

Členění NSČ při ČSAV

Čl. 8

K efektivnímu zajišťování úkolů se NSČ při ČSAV může členit na pobočky. Dále se může členit na odborné skupiny podle tematického zaměření.

Čl. 9

Pobočky jsou zřizovány podle územního principu v místech, kde jsou pro jejich činnost předpoklady. Sdružují členy NSČ při ČSAV, zejména ve významných vědeckých, pedagogických, kulturních a společenských centrech.

Čl. 10

Odborné skupiny jsou zřizovány podle odborného zaměření členů NSČ při ČSAV. Sdružují členy NSČ při ČSAV podle jejich odborného zájmu nebo podle specializace jejich odborné činnosti.

Členství

Čl. 11

- (1) Členství je individuální a kolektivní.
- (2) Členství může být též čestné.

Čl. 12

- (1) Individuálními členy jsou řádní členové a mimořádní členové.
- (2) Řádným členem se může stát vědecký, vědecko-pedagogický, vědecko-technický nebo odborný pracovník, který v oboru etnografie a folkloristiky aktivně pracuje a vykazuje nebo vykázal vlastní tvůrčí činnost, jestliže se

písemně přihlásí za člena a prohlásí, že souhlasí s posláním a s úkoly NSČ při ČSAV a je ochoten zúčastnit se svou činností na jejich plnění.

(3) Mimořádným členem se může stát pracovník, který začíná pracovat v oboru etnografie a folkloristiky a projevuje zájem o tvůrčí činnost, na tuto práci se připravuje nebo jinak aktivně pracuje v oboru, jestliže se písemně přihlásí za člena a prohlásí, že souhlasí s posláním a s úkoly NSČ při ČSAV a chce se zúčastnit svou činností na jejich plnění; mimořádnými členy se mohou stát rovněž dopisovatelé, jež NSČ při ČSAV jako dobrovolné spolupracovníky eviduje, projevují-li zvláštní zájem a mají-li potřebné odborné předpoklady.

(4) Přihláška za člena vyžaduje doporučení dvou řádných členů NSČ při ČSAV.

(5) Členství vzniká přijetím za člena, zaplacením zápisného a členských příspěvků na jeden rok.

(6) O přijetí rozhoduje předsednictvo hlavního výboru NSČ při ČSAV. Proti jeho rozhodnutí je možno se odvolat do 30 dnů k hlavnímu výboru.

Čl. 13

(1) Kolektivním členem se mohou stát orgány socialistické organizace nebo společenské organizace a jejich organizační součásti (dále jen "organizace"), podílející se na práci v oboru etnografie a folkloristiky, projeví-li zájem o kolektivní členství podáním písemné přihlášky.

(2) V přihlášce organizace prohlásí, za jakých podmínek a jakou formou se hodlá účastnit na práci NSČ při ČSAV. Organizace v přihlášce též navrhne jednoho až čtyři pracovníky, kteří splňují podmínky členství podle čl. 12, odst. 2 nebo 3, jež budou organizaci, stane-li se kolektivním členem, zastupovat a jednat jejím jménem (dále jen

"delegáti organizace"). Delegáti organizace mají práva řádných nebo mimořádných členů.

(3) Členství vzniká přijetím za kolektivního člena.

(4) O přijetí rozhoduje předsednictvo. Proti rozhodnutí je možno se odvolat do 30 dnů hlavnímu výboru.

Čl. 14

(1) Čestným členem NSČ při ČSAV se může stát významný domácí nebo zahraniční vědecký nebo odborný pracovník působící v oboru etnografie a folkloristiky.

(2) Čestné členy volí valné shromáždění.

Čl. 15

(1) Každý člen se může zúčastnit činnosti v jedné z poboček nebo v jedné či několika odborných skupinách.

Práva členů

Čl. 16

Členům přísluší právo:

- a) zúčastnit se valného shromáždění a podílet se na jeho jednání;
- b) volit a být volen do orgánů NSČ při ČSAV; mimořádní členové nemohou být voleni za členy hlavního výboru ani do funkce revizorů;
- c) být členy komisí, pracovních skupin, delegací apod., vytvářených orgány NSČ při ČSAV. Mimořádní členové nemohou být členy komisí vytvářených podle čl. 34 těchto stanov;
- d) podávat návrhy a hlasovat o návrzích podaných na všech schůzích, konferencích a jiných odborných akcích organizovaných NSČ při ČSAV;
- e) být informováni o pořádání všech akcí NSČ při ČSAV;
- f) získávat přednostně za stanovenou cenu časopisy a publikace vydávané NSČ při ČSAV;

- g) užívat ke studiu či odborné a vědecké činnosti materiály uložené ve fondu NSČ při ČSAV.

Povinnosti členů

Čl. 17

Řádní a mimořádní členové jsou povinni:

- a) zachovávat ustanovení stanov a aktivně se podílet na plnění úkolů NSČ při ČSAV;
- b) plnit usnesení orgánů, kterými se stanoví konkrétní úkoly jednotlivých členů;
- c) odpovědně plnit funkce, kterými byli pověřeni a zajišťovat konkrétní úkoly;
- d) přispívat k přenášení nových vědeckých a odborných poznatků do praxe;
- e) platit členské příspěvky.

Zánik členství

Čl. 18

(1) Individuální členství v NSČ při ČSAV zaniká:

- a) písemným prohlášením člena, že z NSČ při ČSAV vystupuje;
- b) nezaplacením členských příspěvků po dobu dvou let, ač byl člen o zaplacení upomenut;
- c) vyloučením člena.

(2) Vyloučen může být člen z vážných důvodů, zejména jedná-li v rozporu s povinnostmi, jež mu ukládají stanovy nebo jestliže hrubě porušil zásady socialistické morálky. O vyloučení rozhoduje předsednictvo. Proti rozhodnutí se může vyloučený člen odvolat k hlavnímu výboru.

Čl. 19

Kolektivní členství v NSČ při ČSAV zaniká:

- a) písemným prohlášením organizace, že nadále nehodlá být kolektivním členem NSČ při ČSAV;

- b) rozhodnutím předsednictva o zrušení kolektivního členství, neplní-li organizace po dobu jednoho roku podmínky účasti na práci NSČ při ČSAV, aniž by toto neplnění projednala a odůvodnila předsednictvu.

Orgány NSČ při ČSAV

Čl. 20

(1) Orgány NSČ při ČSAV, které zajišťují a řídí všechny úseky její činnosti jsou:

- a) valné shromáždění
- b) hlavní výbor
- c) předsednictvo hlavního výboru (dále jen "předsednictvo")

(2) Kontrolním orgánem NSČ při ČSAV pro činnost hospodářskou jsou revizoři.

Valné shromáždění

Čl. 21

(1) Valné shromáždění všech členů je nejvyšším orgánem NSČ při ČSAV.

(2) Valnému shromáždění přísluší:

- a) určovat v souladu se zásadami stanovenými orgány ČSAV hlavní směry činnosti NSČ při ČSAV pro období do příštího valného shromáždění;
- b) schvalovat zprávu hlavního výboru o činnosti NSČ při ČSAV za období od posledního valného shromáždění;
- c) schvalovat zprávu revizorů za období od posledního valného shromáždění;
- d) volit čestné členy;
- e) určovat počet členů hlavního výboru, předsednictva, počet revizorů a počet náhradníků uvedených orgánů s přihlédnutím k celkovému počtu členů;
- f) usnášet se na zásadních hospodářských opatřeních;

- g) určovat výši zápisného a členských příspěvků;
- h) zřizovat nebo rušit odborné skupiny;
- ch) volit:
 - členy hlavního výboru a jejich náhradníky
 - revizory a jejich náhradníky;
- i) usnášet se na stanovách a jejich změnách;
- j) usnášet se na zrušení NSČ při ČSAV.

Čl. 22

(1) Řádné valné shromáždění se koná jednou za tři roky. Svolává je hlavní výbor.

(2) Hlavní výbor může svolat mimořádné valné shromáždění z vlastního podnětu. Mimořádné valné shromáždění svolá hlavní výbor vždy na žádost alespoň jedné třetiny členů, nejpozději do jednoho měsíce od předložení písemné žádosti.

(3) Hlavní výbor oznámí termín konání řádného valného shromáždění všem členům nejméně 40 dnů před tímto termínem, spolu s programem.

(4) Hlavní výbor oznámí termín konání mimořádného valného shromáždění nejméně 15 dní před tímto termínem, spolu s důvodem svolání mimořádného valného shromáždění.

Čl. 23

(1) Valnému shromáždění předsedá a jeho jednání řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů nebo jiný člen předsednictva, který byl pověřen řízením valného shromáždění.

(2) Valné shromáždění je způsobilé se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina členů. Nesejde-li se v určenou dobu potřebný počet členů, koná se valné shromáždění o hodinu později a je způsobilé se usnášet za jakéhokoliv počtu přítomných.

(3) Usnesením valného shromáždění je návrh, pro který hlasovala většina přítomných.

(4) K usnesení o změně stanov nebo o zániku NSČ při ČSAV se vyžaduje souhlas dvou třetin přítomných členů.

(5) Valné shromáždění volí členy a náhradníky hlavního výboru, revizory a jejich náhradníky tajným hlasováním na základě předložené kandidátní listiny.

Hlavní výbor

Čl. 24

Hlavní výbor řídí činnost NSČ při ČSAV v období mezi valnými shromážděními.

Čl. 25

Hlavní výbor zabezpečuje v souladu se zásadami stanovými příslušnými orgány ČSAV realizaci jednotné koncepce činnosti celé NSČ při ČSAV při rozvoji a zvyšování úrovně etnografie a folkloristiky, při uplatňování výsledků československé vědy v praxi a při spolupráci se zahraničními organizacemi.

Hlavnímu výboru přísluší:

- a) volit členy předsednictva a jejich náhradníky;
- b) schvalovat zprávu o činnosti NSČ při ČSAV za běžný rok;
- c) schvalovat zprávu o hospodaření NSČ při ČSAV za běžný rok;
- d) schvalovat plán činnosti NSČ při ČSAV na následující rok, po jeho projednání ve vědeckém kolegiu historie ČSAV, ke kterému je NSČ při ČSAV přiřazena;
- e) schvalovat finanční plán na následující rok, po projednání s příslušnými orgány ČSAV;
- f) pověřovat předsednictvo hlavního výboru plněním konkrétních úkolů;

- g) zabezpečovat přípravu valného shromáždění, včetně přípravy návrhů kandidátních listin (čl. 23, odst. 5);
- h) zřizovat pobočky NSČ při ČSAV, popřípadě stanovit jejich územní obvod;
- ch) zřizovat komise pověřené plněním konkrétních úkolů a jmenovat jejich členy;
- i) rozhodovat o odvolání ve věcech členství.

Čl. 26

(1) Schůze hlavního výboru svolává předseda nebo místopředseda, který předsedu zastupuje, podle potřeby, nejméně však třikrát do roka. Předseda svolá schůzi hlavního výboru vždy do dvou týdnů byl-li o to požádán alespoň třetinou členů hlavního výboru. Nesvolá-li předseda v takovém případě schůzi hlavního výboru, může tak učinit některý z místopředsedů.

(2) Schůze hlavního výboru řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů.

(3) Hlavní výbor je způsobilý se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jeho členů.

(4) Usnesením hlavního výboru je návrh, pro který hlasovala většina přítomných nebo pro nějž při rovnosti hlasů hlasoval předseda.

Předsednictvo

Čl. 27

(1) Předsednictvo je výkonným orgánem hlavního výboru.

(2) Předsednictvo volí ze svého středu předsedu, místopředsedy, vědeckého tajemníka a hospodáře.

Čl. 28

Předsednictvu přísluší:

- a) zajišťovat běžné úkoly, týkající se činnosti NSČ při ČSAV;
- b) zajišťovat úkoly, kterými je pověřil hlavní výbor;
- c) sjednávat podmínky kolektivního členství organizací;
- d) rozhodovat o věcech členství ve stanovených případech.

Čl. 29

(1) Schůzi předsednictva svolává předseda nebo místopředseda, který předsedu zastupuje, podle potřeby, zpravidla však šestkrát do roka.

(2) Schůze předsednictva řídí předseda, popřípadě některý z místopředsedů.

(3) Předsednictvo je způsobilé se usnášet, je-li přítomna alespoň polovina jeho členů.

(4) Usnesením předsednictva je návrh, pro který hlasovala většina přítomných nebo pro nějž při rovnosti hlasů hlasoval předseda.

Revizoři

Čl. 30

(1) Dohled na hospodářskou činnost NSČ při ČSAV vykonávají revizoři, kteří z hospodářského hlediska posuzují i plnění úkolů NSČ při ČSAV.

(2) Revizoři podávají zprávu o hospodaření valnému shromáždění a hlavnímu výboru, který se bez přihlédnutí k jejich návrhům nemůže usnést o účetní závěrce ani o úhradě ztráty.

Organizace vnitřních složek NSČ při ČSAV

Čl. 31

(1) Činnost pobočky řídí tří až pětičlenný výbor pobočky, volený na plenární schůzi členy pobočky.

(2) Výbor pobočky se skládá z předsedy, místopředsedy, tajemníka, popřípadě z dalších členů.

(3) Předseda pobočky se zúčastňuje schůzí hlavního výboru nebo předsednictva, projednávají-li se věci týkající se pobočky.

Čl. 32

(1) Činnost odborné skupiny řídí tříčlenný výbor odborné skupiny, volený na plenární schůzi členy, kteří se podle svého odborného zaměření přihlásili k práci v odborné skupině.

(2) Výbor se skládá z předsedy, místopředsedy a vědeckého tajemníka.

Čl. 33

Výbory odborných skupin a poboček svolávají plenární schůzi svých členů; podle potřeby jednou ve funkčním období.

Společná ustanovení

Čl. 34

Komise NSČ při ČSAV

(1) Předsednictvo NSČ při ČSAV může vytvářet vhodné koordinační, popřípadě pracovní orgány pro organizování spolupráce s ostatními vědeckými společnostmi při ČSAV a SAV, nebo s jinými společenskými organizacemi, s vysokými školami nebo vědeckými a výzkumnými ústavy.

(2) Členy komisí zřízených podle odst. 1, mohou být jen řádní členové.

Čl. 35

Pracovní komise

Pro přípravu a k plnění některých úkolů, např. hos-

pedágské povahy mohou orgány NSČ při ČSAV vytvořit pracovní komise z řádných i mimořádných členů. Do pracovních komisí mohou být přizváni nečlenové jako odborní poradci. Komise jednají podle pokynů orgánů, které je zřídily.

Čl. 36

Hmotné prostředky k plnění úkolů NSČ při ČSAV

(1) K hospodářskému zajištění plnění úkolů NSČ při ČSAV slouží:

- a) členské příspěvky a zápisné;
- b) převzatý majetek;
- c) prostředky poskytované ČSAV, popřípadě jinými orgány;
- d) příjmy vyplývající z vlastní činnosti NSČ při ČSAV;
- e) dary a dědictví.

(2) Při hospodaření se NSČ při ČSAV řídí obecnými předpisy a pokyny ČSAV.

Čl. 37

Zastoupení NSČ při ČSAV

(1) NSČ při ČSAV zastupuje a jejím jménem jedná předseda.

(2) Za NSČ při ČSAV se předseda podpisuje tak, že k názvu NSČ při ČSAV připojí svůj podpis s uvedením funkce.

(3) Hlavní výbor může zmocnit též jiné členy předsednictva, popřípadě další členy, aby v rozsahu, jež určí, NSČ při ČSAV zastupovali a jednali jejím jménem. Osoby takto zmocněné připojují k podpisu dodatek vyjadřující jejich zmocnění.

Čl. 38

Informace

Usnesení orgánů NSČ při ČSAV, jež se týkají jejich členů a jiné závažné skutečnosti oznamují se členům depisy nebo členskými zprávami nebo informacemi v odborném nebo denním tisku.

Závěrečná ustanovení

Čl. 39

Zánik NSČ při ČSAV

Jestliže NSČ při ČSAV zanikne, případně její majetek, jenž zbude po úhradě závazků Československé akademii věd s podmínkou, že jej odevzdá jiné dobrovolné organizaci, která by se do tří let po zániku NSČ při ČSAV ustavila pro plnění obdobných úkolů v příslušném oboru.

Za PhDr. Jaroslavem Marklem, CSc.

Těsně před uzávěrku tohoto čísla jsme obdrželi smutnou zprávu, že dne 28. prosince 1985 náhle zemřel náš přední hudební folklorista a dlouholetý člen NSČ PhDr. Jaroslav Markl, CSc. Narodil se 14. června 1931 ve Dvoře Králové n.L., kde také absolvoval reálné gymnázium. Po maturitě studoval na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1949-1953 hudební vědu a národopis. Po studiích nejprve působil jako asistent na katedře hudební vědy, ale od roku 1958 až do své předčasné smrti pracoval jako samostatný vědecký pracovník v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Jeho vědecké dílo, čítající na 500 bibliografických údajů, je tedy především spjato s tímto ústavem, i když na pražské filozofické fakultě přednášel hudební folkloristiku od poloviny 50. let s malými přestávkami vlastně až do konce zimního semestru 1985/86.

Jaroslav Markl je autorem celé řady významných samostatných publikací a objevných studií, které výrazně posunuly bádání v české hudební folkloristice jak v domácím, tak světovém měřítku. Již roku 1957 vydal kritickou reedici Hostinského 36 nápěvů světských písní lidu českého ze 16. věku a o dva roky později připravil k vydání sbírku Jana Jeníka z Bratřic; následovaly práce

e guberniální sběratelské akci, Kolovratské sbírce, sbírce lidových písní ze Sadské z roku 1820 a další. Uveřejněním partitur Ludvíka Kuby pořizovaných na Chodsku s podrobnou studií e české dudácké hudbě v roce 1962 zahájil dr.Markl celou řadu prací věnovaných tomuto tématu. Vedle knižní monografie Dudy a dudáci (1962) je nutno vzpomenout i významný naučný film z dudácké tematiky, k němuž připravil námět a který odborně vedl.

V další vědecké produkci Jaroslava Markla, ať už knižní či časopisecké, jsou vedle už zmíněných titulů zastoupena témata týkající se lidových hudebních nástrojů, dechové hudby a českého hudebního folklóru, zpěvu pražského dělnictva, pedálu houslí na lidové hudbě v Čechách, souděbých rysů tradiční lidové hudby v Československu, písní e nevolnickém povstání roku 1773, společenského zpěvu v první polovině 19.století stejně jako písní e lidické tragédii. Dále vypublikoval cenné práce e úpravách lidových písní a seuberech, W.A.Mozartovi a české lidové písní, e charakteristických rysech české lidové písně, e lidových písních národního obrození v Čechách a jiné; neméně významné je jeho zhodnocení odkazu některých významných osobností českého a slovanského hudebního světa.

Tento stručný výčet nejdůležitějších prací J.Mar-

kla je zapotřebí doplnit o jeho četná vystoupení na vědeckých konferencích doma i v zahraničí a vzpomenout na jeho rozsáhlou popularizační činnost, vyplývající z přednáškové aktivity, ze spolupráce hlavně s denním tiskem a Československým rozhlasem, pro jehož vysílání připravil desítky kvalitních hudebně folkloristických pořadů, ale též z jeho působení v programových radách některých folkloristických festivalů a v dalších institucích. Sám byl také úspěšným interpretem a v mládí hrával v polo profesionálních symfonických a operních orchestrech.

V minulých měsících provedl dr. Jaroslav Markl poslední korektury svého základního životního díla Nejstarší sbírky lidových písní, jehož rukopis, čítající 1250 stran, vyjde v nejbližší době v Supraphonu. I když se autor vydání tohoto průkopnického díla už nedečkal, ono bude vždy svědčit o přínosu dr. Jaroslava Markla české hudební folkloristice. Jeho vědecké dílo zůstane zdrojem poučení a inspirace.

Josef Vařeka

O B S A H

H. Johnová, A. Robek K problematice etnografie v muzejnictví	3

Č L Á N K Y

J. Beneš K uplatnění národopisných sbírek v muzeích	6

A. Maňák - J. Souček Výzkumné a dokumentační metody v muzeích v přírodě	14

V. Vondruška Tvorba etnografického názvosloví	20

E. Večerková Program rezortního vědeckovýzkumného úkolu MK ČSR "Etnografie rozvinuté socialistické společnosti" na léta 8. pětiletky	27

J. Langhammerová Metody muzejní práce na úseku lidového textilu	34

V. Jiřikovská Metoda rozšiřování sbírkových fondů Národopisného muzea ve Třebízi a jejich využití	40

F. Ledvinka	
K záchranným výzkumům Okresního vlastivědného muzea v oblasti důlní činnosti	45
H. Jetmarová	
Způsob zpracování lidových kraslic v Národopisném oddělení HM NM	52
J. Šťovíček	
K problematice muzejní etnografické dokumentace	56
I. Vasiljev	
K metodice popisu a klasifikace norem chování v interetnické komunikaci	61
Z. Hanzl	
Vesnice a životní prostředí	68
V. Kristen	
K problematice výzkumu českých krajanů v Rakousku	73
J. Roullová	
Devadesát let od otevření Národopisného muzea československého	79
Z P R Á V Y	
J. Vařeka	
Osmdesátiny arch. Ladislava Štěpánka	85
J. Vařeka	
Jubileum PhDr. Heleny Johnové, CSc	86

J.Vařeka	
Životní jubileum Ivy Heroldové.....	87
V.Scheufler	
PhDr.Zdeněk Mišurec šedesátiletý.....	88
D.Lachmanová	
Zemřel profesor Jiří Trejbal.....	89
L.Precházka	
Zhodnocení velkého dotazníku	91
Stanovy Národopisné společnosti československé při ČSAV.....	95
J.Vařeka	
Za PhDr.Jaroslavem Marklem, CSc.....	110

Redakce prosí o omluvu překlepů v minulém čísle.